

Yayın Geliş Tarihi: 17.01.2019
Yayına Kabul Tarihi: 26.03.2019
Online Yayın Tarihi: 19.12.2019
<http://dx.doi.org/10.16953/deusosbil.514255>

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Cilt: 21, Sayı: 4, Yıl: 2019, Sayfa: 1321-1353
ISSN: 1302-3284 E-ISSN: 1308-0911

Araştırma Makalesi

KUZEY AFRİKA'DA BİR BAĞIMSIZLIK MÜCADELESİ ANALİZİ: POLİSARIO CEPHESİ VE SAHRA ARAP DEMOKRATİK CUMHURİYETİ (SADC)

*Cantürk CANER**
*Betül ŞENGÜL***

Öz

Bugün Afrika Kıtasının son sömürge coğrafyası olarak bilinen Batı Sahra sorunu yüzyılı aşkın bir süredir dünya kamuoyundaki yerini sessizce korumaktadır. Yaklaşık iki yüzyıl boyunca İspanyollar, ardından da Fas hükümeti tarafından ilhak edilmek istenen bölge, halen dünyanın çözilememiş jeopolitik sorunlarından birisidir. Batı Sahra'nın bağımsızlığı Polisario Cephesi liderliğinde yetmişli yıllardan bu yana örgütlü olarak yürütülmektedir. BM tarafından kendisini idare edemeyen topraklar olarak tanımlanmasına karşın; de facto biçimde onlarca devlet tarafından tanınan ve Afrika Birliği'nin tam üyesi olan Sahra Arap Demokratik Cumhuriyeti (SADC), Polisario Cephesinin başarısını gösteren en somut aşamadır. Polisario Cephesi'nin yürüttüğü bağımsızlık mücadelesi esasen 20. yüzyılda örneğine az rastlanan bir mücadele biçimidir. Ülkemiz gündeminde tam olarak bilinmemekle birlikte Batı Sahra'da yaşanan gelişmeler, uluslararası ilişkiler yazını bakımından göz ardı edilmemesi gereken bir konudur. İşte bu çalışma Batı Sahra'da yaşanan bağımsızlık sorununu tarihsel açıdan ele almakta ve Polisario Cephesi'nin ulus devlet kurma yolundaki çabalarını siyasal, yapısal ve hukuksal çerçevelerde, tarihi boyutlarıyla ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Batı Sahra, Bağımsızlık Mücadelesi, Polisario Cephesi, Sahra Arap Demokratik Cumhuriyeti, Anayasa.*

Bu makale için önerilen kaynak gösterimi (APA 6. Sürüm):

Caner, C. & Şengül, B. (2019). Kuzey Afrika'da bir bağımsızlık mücadelesi analizi: Polisario Cephesi ve Sahra Arap Demokratik Cumhuriyeti (SADC). *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21 (4), 1321-1353.

* Dr. Öğr. Üyesi, Dumlupınar Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, ORCID: 0000-0002-4991-102X, canturkcaner@gmail.com

** Uzman, Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, ORCID: 0000-0001-6188-1217, betullsengull@gmail.com

ANALYSIS OF AN INDEPENDENCE STRUGGLE IN NORTH AFRICA: POLISARIO FRONT AND SAHRAWI ARAB DEMOCRATIC REPUBLIC (SADR)

Abstract

The problems of the Western Sahara known as the latest colony of African continent still keeps its significance in world public opinion silently. The region which was annexed by the Spanish and Morocco during the approximately two centuries is still one of the unsolved geopolitical questions of the world. The independence of the Western Sahara has been initiated under the leadership of the Front Polisario as an organized manner since the 70s. Despite the fact that Sahrawi Arab Democratic Republic defined as non-self-governing territory by the United Nations (UN), it was recognized by many states and became the full member of the African Union as a concrete success of the Front Polisario. As a matter of fact, the struggle of the Front Polisario for the sake of the independence is a kind of unique way in 20th century. The developments in Western Sahara cannot be ignorable matter for the literature of the international relations. In this context, this study elaborates the matter of independence in the Western Sahara historically and aims to explain the nation-building strategies of the Front Polisario with its historical, political, structural and legal dimensions.

Keywords: *Western Sahara, Independence, Polisario Front, Sahrawi Arab Democratic Republic, Constitutions*

GİRİŞ

Afrika Kıtası'nın kuzey batısında, Atlas Okyanusu ile Sahra Çölü arasında yer alan Batı Sahra, 266.000 km²'lik bir alanla dünyanın bilinen en eski coğrafyalarından birisidir. Bölgenin toplamda sahip olduğu 2049 km sınırın 41 km'si Cezayir, 1564 km'si Moritanya ve 444 km'si Fas ile çevrilidir. Ayrıca Atlas Okyanusu ile 1110 km'lik sahil şeridi bulunmaktadır (CIA). Kıyı kesiminden iç kesimlerine kadar ortalama 400 metreye kadar yükselen bölge, Büyük Sahra Çöl ikliminin etkisi altındadır.

1963 yılında BM tarafından “kendisini idare edemeyen topraklar (non-self governing territories)” olarak kabul edilen Batı Sahra, aynı zamanda Kıta'da halen mevcut tek sömürge yönetimi olarak tanımlanmaktadır (UN, Non-Self-Governing Territories, 2017). Ancak bu tanımlama bölgenin alışlageldiği gibi Avrupalı bir devletin değil, komşusu Fas'ın sömürgesi olarak kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır (UN, General Assembly 44th Plenary Meeting, 1990). Buna mukabil Fas hükümeti bu tanıma ret etmekte, Batı Sahra'yı kendi tarihi ve siyasi sınırlarının doğal bir parçası olarak görmektedir.

Demografik olarak Batı Sahra'nın nüfusu, 2017 yılı için 603.253 olarak tahmin edilmektedir (CIA). Buna mukabil nüfus kesin olarak da belirlenebilmiş değildir. Bunun nedeniyse, yıllardır süren bağımsızlık mücadelesinin sebep olduğu sonuçlar ve halkın neredeyse tamamının kırsal bölgelerde dağınık halde

yaşamadır. Ülkenin en kalabalık kenti ise aynı zamanda başkent olarak tanımlanan ve 266.000 nüfuslu Laayoune'dur.

Etnik açıdan Batı Sahra'da yaşayanlar *Sahrâvî*¹ olarak adlandırılırlar. Sahrâvî kimliğini oluşturan gruplar ise Senhâce aşiret ittifakı adı verilen Lemtûne, Godola ve Massufa adlı Berberi kabileleridir. Çağdaş kaynaklara göre bölgenin yerel halkı olan bu yerleşimciler antropolojik açıdan Afrikalı olmayıp, Ibero-Moritanya ırk grubuna dâhil edilmektedir (Besenyö, 2009:37). Etnik farklılığından başka, tarihsel geçmişi, din ve kültürel yapısı gibi pek çok parametre açısından da Batı Sahra'nın tarihin en eski dönemlerinden beri bilindiği ve Kuzey Afrika, Akdeniz ve Ortadoğu medeniyet havzalarına ait olduğu kabul edilir.

Sosyo-kültürel açıdan günümüz Sahrâvî toplumu kendisini Müslüman ve Arap kimliğiyle tanımlamaktadır. İslamiyet'in VII. yüzyıldan itibaren kalıcı ve temel bir din oluşu bölgenin dil ve kültürel yapısını da derinden etkilemiştir. Etnik ve kültürel farklılıklar bu özelliklerini korumakla beraber esasta Ortadoğu ve Arap coğrafyasının etkileri yoğun olarak hissedilmektedir. Nitekim bölgenin tek baskın dili olan Arapça; standart, Hassaniyye ve Fas lehçeleriyle birlikte kullanılmaktadır (Dunmire, 2009:8).

Kadim tarihi ve beşeri zenginliklerine karşın Batı Sahra, dünyanın siyasi anlamda çözüme en uzak bölgelerinden birisi olarak kabul edilmektedir. Gerek Batılı sömürgecilerin, gerekse de komşu ülkelerinin bölge üzerindeki egemenlik iddiaları yüzlerce yıldır devam eden Batı Sahra sorununun temelini oluşturmaktadır. Zira Batı Sahra günümüz İslam dünyasının en batısında yer alan ve aynı zamanda en stratejik noktalarından birisidir. Günümüzde artık bir Batı işgalinden söz etmek mümkün değilse de sömürgeci zihniyetin bölgeye yerleştirmiş olduğu etnik ayrılıkçılık ve siyasi çözümsüzlük varlığını halen hissettirmektedir. Nitekim günümüzde Fas ve Cezayir'in nüfuz mücadelesi arasında sıkışan Batı Sahra toprakları, halen nihai ve kalıcı bir barışın özlemini yaşamaktadır. Son elli yıldır özellikle Batı Sahra coğrafyasında görülen sorunların temelinde Sahrâvî toplumunun bağımsız ve egemen bir devlet olarak dünya uluslar ailesinde yerini alma isteği yatmaktadır. Her ne kadar Fas bölgeyi kendi tarihi ve jeopolitiğinin bir parçası olduğunu iddia etse de, Polisario Cephesi önderliğinde sürdürülen ve oldukça da kanlı geçen bağımsızlık mücadelesi, türlü zorluğa rağmen gözle görülür bir noktaya ulaşmıştır. Cephenin başlattığı siyasi bağımsızlık hareketi BM tarafından resmen olmasa bile, uygulamada pek çok ülke tarafından tanınan ve adına da Sahra Arap Demokratik Cumhuriyeti (SADC) denilen örgütlü bir siyasi otoriteye dönüşmeyi başarmıştır. Anayasal bir düzene, kurumsallaşmış erkler ayrılığına dayalı modern bir devlet görüntüsü veren SADC, bu özelliğiyle 20. yüzyılda yürütülen bağımsızlık hareketleri içinde özgün bir örnek olduğunu da ispatlamaktadır. İşte bu çalışma Batı Sahra'da yürütülen bağımsızlık hareketlerini tarihsel süreci içinde ele almayı ve günümüzde ulaştığı noktayı ve aktörlerini çeşitli

¹ Türkçe adıyla Sahralı.

açılardan ortaya koymak amacını taşımaktadır. Çalışma içinde Batı Sahra sorununun ortaya çıkışı ve tarihsel geçmişi, Polisario Cephesi'nin kuruluşu ve ideolojisi ile bir ulus devlet olarak SADC'nin anayasal sistemi ayrı başlıklar altında ele alınmıştır.

BATI SAHRA SORUNUN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİMİ

Jeopolitik açıdan Batı Sahra ile Fas birbirini tamamlayan bir bütündür. Bu bakımdan Fas ve Batı Sahra'nın kaderi neredeyse birleşmiştir. İlk yerleşimlerin M.Ö. 5000'e kadar indiği bölge Afrikalı ve Sahrâvî toplulukları tarafından kurulmuştur. Bölgenin M.Ö. 3000'lerden itibaren çölleşmeye başlamasıyla nüfusu azalmış ve homojen bir etnisiteye bürünmüştür. Bölgede ilk uygarlık izlerine ise Fenikeliler ile birlikte rastlanır. Fenikelilerden sonra sırasıyla Kartacalılar ve Romalılar bölgede hüküm sürmüşlerdir. M.S. III.yüzyıla ait Roma kaynaklarında bölgede yaşayan yerli halklar Gaetolian Autololes ya da Gaetolian Daradae olarak tanımlanmaktadır (Besenyö, 2009:38). Daha sonra Bizans egemenliğine geçen Batı Sahra VIII. yüzyıldan itibaren Müslümanlaşmıştır.

Batı'nın bölgeye olan ilgisi 15. yüzyılın başlarına rastlar. Kanarya Adaları'nda ilk ticaret limanlarını kuran Avrupalı tüccarlar, zamanla Batı Sahra kıyılarına doğru seferlere çıktılar (Besenyö, 2010a:195). Bölgede kurulan ilk Avrupa kolonisi 1415 yılında Ceuta kentine inen Portekizlilere aittir. Gil Eanes ve Alfonso Goncalves Baldaya liderliğindeki Portekizli yerleşimciler 1433-1434 arasında bugünkü sahil bölgesi Cap Bojador'a ulaştılar. Bölgede hızla yayılan Portekizliler, 1445 yılına kadar kalıcı hale gelmişlerdi (Besenyö, 2010a:195-196). Batı Sahra'nın İspanyol egemenliğine geçmesiyle 1480 Toledo Konvansiyonu'yla mümkün olmuştur. Konvansiyon gereğince Papa VI. Sixtus tarafından Cap Bojador başta olmak üzere Kanarya Adalarından Agadir'e kadar bütün bölgenin kullanım hakkı Kutsal Roma-Germen İmparatoru olarak ilan edilen İspanyollara verilmiştir (Besenyö, 2009:46). Ne var ki bu paylaşım diğer Batılı yerleşimcilerin hızını kesmemiştir. Güçlü bir rekabet içine giren Batılı denizciler bölgeyi nüfuz ve egemenlik çatışması alanına dönüştürmekten çekinmediler. XVI. yüzyıl başlarken Batı Sahra, Avrupa'nın sömürgecilik tarihinde, ilk çatışma alanlarından birisi haline dönüşmüştür. Nitekim daha sonraki iki yüz yıl boyunca Portekizliler Batı Sahra kıyılarından Afrika içlerine kadar yayılarak binlerce Berberi ve Afrikalıyı köle ticareti için ülkelerine taşımaya başladılar. Köle ticaretinin başlamasıyla Batı Sahra kıyıları ve yakın çevresindeki adalara 1666'da İngilizler, 1667'de Fransızlar ve nihayetinde 1685-1721 arasında Hollandalı sömürgeciler yerleştiler (Besenyö, 2010a:196).

Batılıların aralarında giriştiği rekabetin galibi son noktada İspanyollar olmuştur. İngiliz ve Hollandalı sömürgecilerin XVII. yüzyıldan itibaren ilgilerini Sahra Altı Afrikası'na yöneltmesiyle, bölge kısa zamanda İspanyolların eline geçmiştir. Bu yüzyılda Fas ise Fransızlar tarafından sömürgeleştirilecektir. Batı Sahra'daki İspanyol sömürgeciliği uzunca bir uğraştan sonra 1884 Berlin

Konferansı'nda kalıcı hale gelmiş ve Batı içinde hukuki bir statüye kavuşmuştur (Duman, 2012:1183). Konferans öncesinde Cape Bojador (Bojador Burnu) ile Cap Blanc (Ras Nouadhibou) bölgelerini kendi toprakları ilan eden ve doğrudan asker çıkararak İspanyollar böylece konferansa davet edilmeyi başardılar. Bu konferansın ardından aynı yılın 28 Kasım tarihinde Emilio Bonelli Hernando'nun başkanlığındaki temsilciler ile Rio de Oro Koyu'ndaki Oulad Bou Sbaa kabilesi arasında bir anlaşma yapıldı (Heya, 2013:16). Bu anlaşmaya göre kıyı hatlarından başlayarak 1887'ye kadar bütün Batı Sahra, *İspanyol Afrikacı ve Koloniciler Topluluğu (La Sociedad Espanola de Africanistas y Colonistas)*'na katılacaktı. Bu gelişmenin ardından Batı Sahra coğrafyası kuzey ve güney yönünde hızla sömürgeleştirilmeye başlandı. Önce 1887'de Adrar Emirliğiyle Idjil Antlaşması, ardından 1900'de İspanya ve Fransa arasında İspanyol Sahra Bölgesi ile daha güneydeki Fransız kontrol alanlarının belirlendiği Paris Antlaşması imzalandı. Fransızlarla yapılan anlaşmaya göre Batı Sahra'nın güney sınırları kesinleştirilmiş ve Moritanya olarak adlandırılan coğrafya ise Fransa'ya bırakılmıştır. Ayrıca Ekvator Ginesi'ndeki Rio Muni Bölgesinde de İspanyollara çeşitli imtiyazlar tanınmıştır (Lipski, 2001). Bölgenin kuzey sınırlarıysa 3 Ekim 1904 tarihinde Fransız-İspanyol konvansiyonu ile belirlenmiştir. Buna göre Ifni ve Tarfaya şeridi olarak bilinen alan İspanyol kontrolüne bırakılırken Fransa'ya yalnızca bugünkü Fas kentinin civarlarındaki Akdeniz kıyı şeritleri veriliyordu (The American Journal of Law, 1912:116-120).

Fransız ve İspanyol yayılcılığı 1912 yılında imzalanan *Fez Antlaşması*'yla genişlemiştir. Fransızlar, "*himaye (Protectorate)*" adı altında Fas'ta Filali sülalesinden Ebu'l Mehasin Yusuf'u tahta geçirip başına bir genel vali atayarak bölgede kukla bir hükümet kurdular (Miller, 2013:89). Albay Bens ise İspanyollar adına 1916'da Juby Burnunu, 1920'de Güera'yı işgal etmiştir (Besenyö, 2009:49). İşgallerin ardından Fas ve Sahra'da Abd el-Kerim Hattabi önderliğinde Rif ve Cibela aşiretleri isyan ettiler. Rif Cumhuriyeti'yle sonuçlanacak olan Ajdir İsyanı, İspanyol ve Fransız kuvvetleriyle 1921-1926 arasında bir dizi çatışmaya neden oldu. Adına *Rif Savaşları* denilen bu çatışmalar özellikle İspanyol sömürgecilerinin ağır mağlubiyetiyle sonuçlanmıştır (Pennell, 1979:635). Hatta İspanyollar çatışmaları kazanmak için bölgede çok miktarda kimyasal silah bile kullandılar (La Porte, 2016:124). Kimyasal silahların etkisi bugün bile bölgede varlığını göstermektedir. Elde edilen zafere rağmen Hattabi güçleri başarısız oldular. Ancak Rif Savaşları Kıtadaki diğer bağımsızlık hareketlerine esin kaynağı olması ve İspanya'da Primo de Rivera liderliğinde askeri bir diktatörlüğün kurulmasına vesile olan önemli bir süreç olarak değerlendirilmektedir. İspanyollar 1934'te Batı Sahra'nın önemli yerleşim alanlarından birisi olan Smara'yı almayı başardılar. İkinci Dünya Savaşı boyunca da İspanyollar bölgede ilerlemelerini sürdürdüler. Nihayet 1947'de Fas dışında kalan bütün Batı Sahra ve Fas'taki bazı kıyı toprakları İspanyol kontrolüne girmiş oluyordu (Besenyö, 2009:60-61).

Savaş sonrasında Batı Sahra ve Fas topraklarında bağımsızlık istekleri yeniden canlanmıştır. Bu kez muhalif hareketlerin önderi Fas'ta kurulan İstiklal Partisi'ydi. Ancak İspanya ve Fransa'nın bu ilk adıma tepkisi hayli sert olmuştur. Fransızlar 1944'de partinin ileri gelenlerini tutuklayarak, acımasız bir bastırma hareketine giriştiler. İspanyollar ise 1946'da Batı Sahra ile Fas'taki toprakları birbirinden keskince ayırarak bölgede iki farklı sömürge yönetimi kurdular. İspanyolların böyle bir uygulamaya gitmesindeki en önemli sebep ise kuşkusuz 1947'de Batı Sahra'da keşfedilen zengin fosfat yataklarıydı (Olsson, 2006:5).

Fransız ve İspanyolların bastırma harekâtları Fas ve Batı Sahra özgürlük hareketini birleştirmiştir. Nitekim Fransızlar, Fas Kralı V. Muhammed'i 1953'te Madagaskar'a sürdüler. Ancak bu sürgün 1956'da Fas Özgürlük Ordusu'nun kurulmasını önleyememiştir (SSI, 2013:8). Fas Kralı tarafından kurulan bu ordu, aynı yıl içinde Fransız kuvvetleriyle çarpışmaya başladı. Kral V. Muhammed'in kurduğu ordu, "Büyük Fas" sloganıyla Batı Sahra'dan Moritanya'ya kadar bütün Kuzeybatı Afrika'da hak iddia ediyor ve bütün bir coğrafyanın aynı anda kurtarılacağını vaat ediyordu (SSI, 2013:7). Nitekim 1957'de Ifni Savaşı devam ederken Fas Kralı BM'ye Moritanya ve Batı Sahra üzerindeki egemenliğini kabul etmesi, işgallerin sona ermesi için resmen başvurdu. Ne var ki bu başvurunun cevabı ancak Ifni Savaşı'nın bitmesinin ardından gelmiştir. 2 Nisan 1958'de Fas Kralı ile İspanyol-Fransız ittifakı arasındaki çatışmaları sonlandıran *Angra de Cintra Anlaşması* imzalandı (SSI, 2013:7). Anlaşmaya göre İspanyol kuvvetleri Tarfaya Bölgesine çekilirken Fas coğrafyasında İspanyollara ait topraklar kesinleşmiş oluyordu. Buna mukabil bu antlaşmayla Fas Krallığı da egemenliğini İspanyollara kabul ettirmiştir. Aynı yıl İspanyollar Fas'ta bulunan topraklarıyla Batı Sahra'yı birbirinden ayırarak mevcut topraklarını Deniz Aşırı Vilayet olarak ilan edip Anayasal statülerine soktular. BM'ye de alınan kararı uygulamayacaklarını bildirdiler (Seligmann, 1982:2-3). Bu kararlar birlikte Batı Sahra sorunu ilk kez uluslararası bir sorun haline dönüşmüş oluyordu.

16 Kasım 1965'te BM, 2072 sayılı kararıyla İspanyol hükümetine Ifni ve İspanyol Sahrası için 14 Kasım 1960'ta kabul ettiği 1514 sayılı "*Sömürge Ülkeleri ve Halklarına Bağımsızlık Verilmesi Bildirgesi (Declaration on Granting of Independence to Colonial Countries and Peoples)*"ne uyma çağrısında bulundu (Seligmann, 1982:3). Kararda İspanyol hükümetinden bölgede self determinasyon hakkının acilen uygulanması ve bunun da BM eliyle yapılması istenmekteydi (UN General Assembly, 1965). Çağrıdan bir yıl sonra yine BM Genel Kurulu 2229 sayılı bir başka kararla İspanya'nın Kuzey Afrika topraklarında self-determinasyon oylamasında ısrarcı olduğunu ifade etti (Zunes & Mundy, 2010:170). BM'nin bu çağrıları Batı Sahra'daki milliyetçi hareketleri yüreklendirmişti. Bölgenin bağımsızlığı için 1967'de Muhammed Bassiri'nin liderliğinde Tahrir Hareketi kuruldu (Besenyö, 2009:64-65). Gerilimin artmasından endişelenen Franco, Tahrir Hareketini tanımak ve *Batı Sahra Genel Meclisi (Jama'a ya da Yema'a)*'ni kurmak zorunda kalmıştır. Ancak İspanyolların bu çabası da başarısız olmuş, Halk Meclisi beklenen ilgiyi görmemiştir. Artan kamuoyu baskısını hafifletmek ve dikkati

dağıtmak amacıyla Franco, 1968'de Ekvator Ginesi'nin bağımsızlığını tanıdı. Ardından da Ocak 1969'da Fez Antlaşması'nı yeniden revize ederek İfni bölgesini de Fas'a vermeyi kabul etti. Karşılığında da Fas kıyılarında on yıl boyunca balıkçılık imtiyazını alacaktı (SSI, 2013:10). Böylece 1970'e gelindiğinde İspanya için Afrika macerası Batı Sahra dışında büyük ölçüde sona ermiş bulunuyordu. Ceuta, Melilla ve Kanarya Adaları İspanyol özerk bölgesi haline gelirken, Batı Sahra'daki sömürge yönetimi devam ediyordu.

Aynı yılın Haziran ayında İspanyollar bu kez Tahrir Hareketi'nin lideri olan Muhammet Sidi İbrahim Bassiri'yi idam ettiler. Bu gelişme onlarca yıldır devam eden bağımsızlık hareketini daha örgütlü bir noktaya taşımıştır. 1972 yılında bölgede dünyanın bilinen en büyük fosfat yataklarının belirlenmesiyle Batı Sahra'daki bağımsızlık hareketi ivme kazanmıştır (Zunes & Mundy, 2010:102). Ne var ki zengin fosfat yatakları Fas ve Moritanya'nın iştahını kabartmıştır. Sürece Cezayir ve Libya'nın da katılmasıyla bölge, kısa sürede komşular arasında paylaşılmayan bir coğrafya haline dönüşmüştür.

Batı Sahra sorununun uluslararası boyuta taşınması kısa sürede örgütlü bir siyasi yapıyı zorunlu hale getirmiştir. Bu amaçla 10 Mayıs 1973'te Polisario Cephesi (Polisario Hareketi) kurulmuştur. Kuruluşundan on gün sonra ilk askeri eylemini yapan Polisario Cephesi, yıl boyunca özellikle fosfat madeninin yoğun olarak çıkarıldığı Bou Craa kenti başta olmak üzere pek çok noktaya saldırı düzenlemiştir (Besenyö, 2009:105). Saldırlardan ciddi ölçüde bunalan İspanyol hükümeti aynı yılın 21 Eylül tarihinde, Batı Sahra için otonom bir yönetim kurabileceği sözünü vermiştir. Ancak Polisario İspanyolların bu teklifini ret ederek saldırılarını sürdürdüler. Cephenin kuruluşunu takip eden bir yıl içinde İspanyollar bölgede nüfus sayımı, otonomi referandumu gibi sorunu çözecek pek çok düzenleme yapmak istese de başarılı olmadılar. 17 Eylül 1974 tarihinde bu kez Fas, konuyu Uluslararası Adalet Divanı'na taşıdı (UN, General Assembly, 1974). Ekim ayındaysa Cezayir, bölgenin Moritanya ve Fas arasında ikiye bölünerek paylaşılmasını teklif etti (Mundy, 2010:3-4)². BM Genel Kurulu, 13 Aralık tarihinde İspanya'nın bölgedeki özerklik referandumunu erteleyerek Fas'ı bir kere daha haklı buldu. Fas, bu hamlesiyle uluslararası kamuoyunda Batı Sahra'nın hamisi olarak belirgin bir üstünlük kazanmış oluyordu (Smith, 1977:136). Fas'ın bu hamlesine daha fazla kayıtsız kalamayan Moritanya ise bu tarihten itibaren bölgenin güneyi üzerinde hak iddia etmeye başlamıştır. Yılın sonlarına doğru İspanya bir başka hamleyle *Sahrâvî Ulusal Birlik Partisi (Partido de Unión Nacional Saharaui)*'nin kurulmasını sağladı (Lamiri, 2014:10-11). Polisario Cephesine karşı kurulan bu parti, temelde Batı Sahra'nın İspanya özerk bölgesi olarak kalmasını savunuyordu.

⁴ Cezayir'in Batı Sahra sorununa müdahalesi sadece bölgenin paylaşılması fikriyle sınırlı değildir. 1975'ten itibaren Fas'ın bölgeyi ilhak etmesine karşı muhalif bir görüş içine giren Cezayir günümüze kadar Batı Sahra sorununa self-determinasyon, bağımsızlık gibi pek çok öneri getirerek bir şekilde kendisini dâhil etmiştir.

1975 yılına gelindiğinde Batı Sahra sorunu karmaşıklaşmıştı. Ocak ayında Uluslararası Adalet Divanı çağrısını kabul eden İspanya, bölgeyle ilgili kendi argümanlarını ortaya koymuştur. Şubat ayında Cezayir, Polisario gerillalarını kendi topraklarına kabul etmeye başladı ve eğitimlerini üstlendi. Siyasi çözüm arayışları arasında bölgedeki askeri çatışmalar tırmanmıştı. Polisario savaşçıları her fırsatta İspanyol birliklerine saldırdılar. Şiddet olaylarının tırmanması nedeniyle 12 Mayıs'ta BM, bir araştırma heyetini bölgeye gönderdi. Heyet Fas, Moritanya, Cezayir ve Batı Sahra'da bir dizi incelemeler yaparak, 15 Ekim'de Cephenin bölgenin en büyük meşru otoritesi olduğunu ve bölgenin bağımsızlık istediğini belirten bir rapor hazırladı. Rapordan bir gün sonraysa Uluslararası Adalet Divanı, Fas ve Moritanya'nın bölge üzerindeki taleplerini yerinde bulmadığını ifade eden bir tavsiye görüşü yayınladı (International Court of Justice, 1975). Rapora göre Batı Sahra "*terra nullius*³ olarak kabul edildi. 6 Kasım tarihindeyse Fas Kralı II. Hasan bölge için oldukça stratejik bir hamle yaptı. Adına "*Yeşil Yürüyüş (The Green March)*" denilen bu hamle, yaklaşık 350.000 kişilik sivil bir güç ile Fas'ın Batı Sahra topraklarını fiilen işgal etmesi olarak bilinmektedir (Lamiri, 2014:18).

Fas'ın bu hamlesi kısa sürede beklediği karşılığı bulmuştur. 14 Kasım tarihinde İspanyollar, *Madrid Anlaşması (Madrid Accord)*'yla bölgeyi Fas ve Moritanya arasında paylaştırdılar. Toplamda altı maddeden meydana gelen anlaşmanın 2. maddesine göre öncelikle İspanya, Fas ve Moritanya tarafından bir komisyon kurulması karara bağlandı. İlaveten komisyona bir bölge valisi atama yetkisi verilirken, Moritanya ve Fas'a da birer vali yardımcısı belirleme hakkı tanındı. Komisyonun temel göreviyse İspanyol işgalinin 28 Şubat 1976'ya kadar tasfiyesi ve ardından Batı Sahra'nın hukuki statüsünün kesinleştirilmesiydi (UN, Treaty Collection). Antlaşmaya göre hali hazırdaki yerel meclis Jema'a, varlığını devam ettirecekti. Antlaşma bölgeyi kâğıt üzerinde bütünleştirmiş ancak fiilen de birbirinden ayırmıştır. Fas, bölgenin neredeyse üçte ikisine yerleşirken, Moritanya sınırına yakın üçte birlik alanı eline geçirmiştir. İspanya ise üçlü konsorsiyumdaki yerini güçlendirerek yatırımlarını garantilemiştir. Batı Sahra'nın asıl sahiplerineyse sadece konsorsiyumun belirlediği kadar idari bir özerklik tanınmıştır.

Üç ülke için gayet kârlı görülen bu antlaşma, hem Batı Sahra hem de uluslararası camia tarafından tepkiyle karşılanmıştır. Antlaşmadan bir gün sonra Polisario Cephesi, antlaşmayı ret etmiştir. Uluslararası camianın gösterdiği ilk tepki de 19 Kasım'da Cezayir'den geldi. Antlaşmanın bölge istikrarını bozacağını ifade eden Cezayir, Polisario'ya desteğini artıracığını ilan etti. BM de bir deklarasyon yayınlayarak antlaşmanın kabul edilemez olduğunu duyurdu. BM'nin bu hamlesi Polisario Cephesi'ne aradığı fırsatı vermiştir. 28 Kasım tarihinde 102 kişilik Jema'a üyelerinden 67'si yerel aşiret liderleriyle birlikte Guelta Zemmour Kentinde toplanarak "*Guelta Zemmour Bildirgesi (Proclamation of Guelta Zemmour)*"ni yayınladılar (IBP, 2013:39). Bildirgede antlaşmanın ret edildiği ve

³ Hiçbir devletin egemenliğinde bulunmayan topraklar.

Polisario Cephesi'nin Batı Sahra'nın nihai kurtuluşu için yegâne kurum olduğu belirtilmekteydi.

Bildirgenin kabulünden sonra Batı Sahra'da çatışmalar yeniden başlamıştır. Fas ordusu 11 Aralıkta kuzeyden, Moritanya güçleri ise 20 Aralık tarihinde güneyden bölgeye girdiler. Cephenin Fas'la olan ilk çatışması 27-29 Ocak 1976'da gerçekleşti. Rabat yönetimi bu çatışmalara Cezayir birliklerinin de katıldığını iddia etmiş, ancak Cezayir yönetimi bu iddiaları yalanlamıştır (Brecher & Wilkenfeld, 1997:120). Franco'nun ölümüyle yeni bir döneme giren İspanya ise 26 Şubat'ta Batı Sahra'dan çekildiğini ve konunun kendileri için tamamen kapandığını BM'ye bir mektupla ilettiler (UN Security Council, 1976). İspanyolların bölgeden çekilmesinin ertesi günü Polisario Cephesi, Sahra Arap Demokratik Cumhuriyetinin kuruluşunu ilan etti. Fas hükümeti de aynı gün, kontrolü altında tuttuğu Jema'a'yı toplayarak son kertede entegrasyona gidecek yeni anayasayı kabul ettirdi (Brecher & Wilkenfeld, 1997:120). İlâveten 14 Nisan tarihinde de Fas ve Moritanya ülkeyi resmen ikiye böldüler. Fas toprakların yaklaşık üçte ikisine sahip olurken, geri kalanı da Moritanya'ya bırakılmıştır. Fas ele geçirdiği topraklarda Laayoune, Boujdour ve Smara kentleri merkez olmak üzere üç bölge oluştururken, Moritanya ise kendine ait toprakları Smara Bölge Yönetimi altında topladı. Bu gelişmelerden sonra bölge yıllar sürecektir şiddet sarmalının içine yuvarlanacaktı. Nitekim artan şiddet olayları yüzünden Mayıs ayında Cezayir'de 50.000 kişilik ilk Batı Sahra mülteci kampının kuruluşuna yol açmıştır (Besenyö, 2010, 70).

Polisario'nun Fas ve Moritanya güçleriyle olan mücadelesi üç yıl boyunca inişli çıkışlı bir seyir izlemiştir. Özellikle Moritanya'ya karşı önemli başarılar elde eden Sahrâvî Kurtuluş Ordusu (SKO), 8 Haziran 1976'da başkent Nouakchott'uyu; 1 Mayıs 1977'de de maden kenti Zourate'yi bastılar. Altı Fransız madenci bu saldırılarda SKO tarafından rehin alındı (SSI, 2013:37). Kentler ancak Fransa'nın bölgeye asker göndereceğini açıklamasıyla kurtarılabilmişti. Moritanya ile yapılan çatışmalarda yaklaşık 1600 Moritanya askeri ölmüş, 900 asker yaralanmış ve 96 asker SKO tarafından ele geçirilmiştir. Polisario güçlerinin Fas ordusuyla yaptığı savaşlardaki bilanço daha kanlıdır. Fas ordusundan 18 uçak düşürülürken 4200 asker öldürmüş, 2800 asker yaralanmış ve 96 askeri esir almıştır (SSI, 2013:36). Ancak Fas ile olan mücadelenin sonuç verdiğini söylemek de güçtür. Oldukça kanlı geçen ilk dönem çatışmaları sonunda 75.000 ile 150.000 sivilin Cezayir'deki mülteci kamplarına gitmek zorunda kaldığı, 60.000'den fazla kişinin Batı Sahra yerleşim alanlarından çöllere sürüldüğü ve on bine yakın Polisario militanının hayatını kaybettiği tahmin edilmektedir (SSI, 2013:40-41).

Batı Sahra'daki çatışmaların giderek artması üzerine 17-20 Temmuz 1979'da bugün adı Afrika Birliği olan Afrika İşbirliği Örgütü (AİÖ), Liberya'da toplanarak Kıtadaki bölgesel sorunlara barışçı bir çözüm için genel bir arabuluculuk önerisinde bulundu. Ne var ki içinde referandum teklifi bulunan bu öneri Fas tarafından reddedildi (Harris, 1994:29). Aynı yılın 15 Ağustos

tarihindeyse Polisario, Moritanya ile ateşkes imzaladı (Harris, 1994:51). Bunun üzerine Fas, daha önce Moritanya tarafından işgal edilen toprakların çoğunluğunu ele geçirdi. Bu durum Çöl Savaşı olarak da bilinen ikinci dönem savaşlarının fitilini ateşlemiş ve 1990'a kadar devam etmiştir. Savaş uçağı, zırhlı araçlar ve ağır silahlarla takviye edilen 82.000 kişilik Fas ordusuna karşı 8000 kişilik SKO güçleri bu dönemde çeşitli defalar karşı karşıya geldiler (Harris, 1994:52). Aralıklarla devam eden ve yaklaşık on yıl süren çatışmaların bedeli her iki taraf için de çok ağır olmuştur. Sadece Fas güçlerinden 18.000 ölü ve yaralı kayıtlara geçmiştir. Batı Sahralı kayıplar ise halen bilinmemektedir.

Fas ile yapılan çatışmalar devam ederken SADC Hükümeti, 16 Temmuz 1980'de yeni bir siyasi atak yaparak Afrika İşbirliği Örgütü (AİÖ)'ne tam üyelik için başvurdu (Harris, 1994:30). Başvurunun üzerine Rabat yönetimi 1981'de yaşanan çatışmaları bahane ederek kontrol altındaki Batı Sahra topraklarında dünyanın halen en büyük ikinci duvarı olan *Batı Sahra Duvarı (Berm)*'ını inşa etmeye başladı (Zunes & Mundy, 2010:23,48). Gerek Batı Sahra'daki çatışmalar gerekse de İspanya ile olan siyasi gerilimler yüzünden üzerindeki uluslararası baskılara daha fazla dayanamayan Kral II. Hasan 24-27 Haziran arasında Nairobi'de düzenlenen 18. AİÖ Zirvesi'nde Batı Sahra'da yapılacak olan referandumu kabul edeceğini açıkladı. Ancak kısa sürede Fas yönetiminin referandumda gönülsüz olduğu anlaşıldı. Bu aşamadan sonra uluslararası inisiyatif giderek SADR yönetimine geçmeye başladı. Şubat 1982'de AİÖ'nün 69.ncu Bakanlar Konseyi toplantısında Fas'ın bütün itirazlarına rağmen SADC yönetimi tanındı ve AİÖ'ye egemen devlet statüsüyle katılımı onaylandı. Batı Sahra'nın AİÖ'ye katılmasından yaklaşık iki yıl sonra 12 Kasım 1984'te Fas, üyeliğini askıya aldığını ilan etti.

Fas'ın AİÖ üyeliğini askıya almasının ardından 1 Temmuz 1985'te BM ve AİÖ ortak iyi niyet inisiyatifi başlatarak, çatışmaları barışçıl bir biçimde çözmek üzere Fas ve SADR hükümetlerine bir dizi yeni uzlaşma önerilerinde bulunmuştur (Ambrosso & Yisra, 2013:28). 11 Ağustos 1988 yılına kadar devam eden bu girişimler esasen taraflar arasındaki kalıcı bir ateşkesin sağlanması, bölgenin entegrasyon ya da bağımsızlık seçeneklerinin belirlenmesine dayanmaktaydı. Ayrıca mülteciler ve bölgede yaşayan sakinler için yeni bir *Yerleşim Planı* önerisi de inisiyatifin temel hedefleri arasındaydı. Bu öneriler BM Genel Sekreteri'nin 19 Nisan 1991 tarihli S/22464 sayılı raporu ve 19 Nisan 1991 tarihli BM Güvenlik Konseyi'nin 690 sayılı kararıyla da onaylandı (UN, Security Council, 1991). Bu karara göre BM, referandum yapılarak kalıcı bir çözüm sağlanana kadar bölgeye bir özel temsilci atayacak, sivil ve askerlerden oluşan, adına da MINURSO denilen bir görev gücünü bölgeye gönderecekti (UN Peacekeeping, 2017). İlaveten mülteciler için BM Mülteciler Yüksek Komiserliği devreye girerek, kamplarda yaşayan Batı Sahralıların Yerleşim Planı'na uygun olarak geri dönmeleri sağlanacaktı. Yerleşim Planına göre referandum 1992'nin ilk ayında yapılmalıydı. Ne var ki gelişmeler bu takvimin belirlenen sürede gerçekleşmesi mümkün değildi. 24 Mayıs 1991'de Genel Sekreter Perez de Cuellar, ateşkesin 6 Eylül'de yürürlüğe

girmesini önerdi. Her iki taraf 7 Eylül'de ateşkesi kabul ettiler. Çatışmalar kesilmiş, müzakereler bu kez BM bünyesinde yürütülmeye başlanmıştı. MINURSO'nun referandum için hazırlık çalışmaları yaklaşık dört yıl sürmüş, nihayet 28 Ağustos 1994'te hem Laayoune'de, hem de Tindouf bölgesinde aynı anda seçmen belirleme işlemleri başlatılmıştır. Ancak yıllarca süren kanlı çatışmalar, bölge halkının neredeyse tamamının mülteci konumuna düşmesi ve taraflar arasındaki siyasi tartışmalar yüzünden kimlik tespit çalışmaları çok yavaş ilerlemiştir. Sorun ancak Mart 1997'de James Baker'ın BM Batı Sahra Özel Elçisi olarak atanmasından sonraki yoğun gayretleri sayesinde 1999'un Mart ayında kesin bir çözüme ulaştırılabildiği görülmüştür. Nihayet aynı yılın 15 Temmuz tarihinde de Geçici Referandum Seçmen Listeleri açıklanabilmiştir. Bu arada Eylül ayının ilk günlerinde Fas hükümetini protesto amacıyla *Birinci İntifada Hareketi* başlamıştı. Batı Sahralı öğrenciler tarafından Laayoune'da başlatılan gösteriler 2000 yılının sonlarına kadar aralıklarla devam etti. Fas güçlerinin oldukça sert müdahalesine neden olan gösteriler daha çok Rabat yönetimi tarafından hapsedilen veya "ortadan kaldırılan" Sahralı siyasetçilerin salıverilmesi ya da akıbetlerinin belirlenmesine odaklanmıştır. Ancak ilk intifada hareketi gerek Fas gerekse de uluslararası kamuoyunda güçlü bir etkide bulunmamıştır. Dünyanın konuyla ilgisi daha çok referandum katılımcı listelerinin tamamlanması yönündedir.

Katılımcı listesi ancak 15 Ocak 2000 tarihinde tamamlanabilmiştir. Buna göre bölgede yaklaşık 250.000 kişilik yerli bir nüfusun barındığı tespit edilmiş, bunlardan ancak 86.425'inin referandumda oy kullanabileceği belirlenmiştir. Nüfus sayımı konusunda çalışmalar bir yandan devam ederken bu kez 20 Haziran 2001 tarihinde "*Baker I Planı*" olarak da bilinen BM Genel Sekreterlik Raporu yayınlandı. Söz konusu raporda özetle bölgedeki barış sürecinin gidişatı aktarılıyor, tarafların nihai çözüm ve kalıcı barışa ne kadar istekli oldukları belirtiliyordu. Ancak raporda dikkat çeken en önemli ayrıntı ise Batı Sahra'nın Fas'ın tarihsel bir parçası olduğu, ancak bölgenin genişletilmiş bir özerklik içinde yönetilmesi gerektiği idi (Theofilopoulou, 2006:9). Baker I Planı 29 Haziran tarihinde 1359 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararıyla onandı. Fas bu öneriyi derhal kabul ederken Polisario Cephesi raporun eksik ve yanlı olarak hazırlandığını öne sürerek ret etti. Böylece plan daha doğmadan sona ermişti. Buna rağmen BM Güvenlik Konseyi 1380 sayılı kararıyla MINURSO'nun görev süresini uzatarak 18 Şubat 2002 tarihine kadar durumun bir kere daha gözden geçirilmesini istemiştir.

10 Ocak 2002'de Özel Elçi Baker, Güvenlik Konseyi'ne bir başka rapor daha sundu (UN Security Council Interim Report, 2002). Raporunda, yaşanan gelişmeler ayrıntılı aktarılıyor, özellikle iki taraf arasındaki çatışmasızlık durumunun devam ettiği ifade ediliyordu. Rapor, daha çok Yerleşim Planı'nın uygulanmasındaki güçlüklerle ve taraflar arasındaki iletişimin güçlendirilmesi konusuna odaklanmıştı. Bu raporu 19 Şubat 2002'de daha ayrıntılı üçüncü bir rapor izledi (UN Security Council, Report for Secretary General, 2002 February). Bu raporda da sürecin istikrarlı bir şekilde devam edebilmesi için ön koşulsuz olarak

tarafların Yerleşim Planı'na uymaları; çerçeve antlaşmalarının gözden geçirilmesi; bölgenin iki taraf arasında muhtemel bölünmesinin araştırılması ve MINURSO'nun feshedilmesi ifade edilmiştir. Ne var ki Güvenlik Konseyi dört seçeneği de onaylamamış, görüşmelerin devamını istemiştir. Baker'ın dördüncü raporu ise aynı yılın 19 Nisan tarihinde Güvenlik Konseyine sunulmuştur (UN Security Council, Report for Secretary General, 2002 April). Söz konusu rapor öncekilere atf yaparak mülteci kamplarındaki eksikliklerin giderilmesi gibi konulara odaklanmıştır. Yayınlanan dört raporun ardından 30 Temmuz 2002'de BM Güvenlik Konseyi bölgeyle ilgili 1429 sayılı bir karar daha yayınladı. Kararda Özel Elçi Baker'ın çabalarına tam destek verilirken, sorunu çözecek nihai bir siyasi çözümün şart olduğu ifade edilmiş, bu amaçla BM'nin bölgede yapılacak self-determinasyona dayalı bir referanduma hazır olduğu belirtilmiştir. Bundan başka BM, taraf ülkeleri uzlaşma ve işbirliğine davet etmiş, BM Mülteciler Yüksek Komiserliği ve BM Gıda Programını devreye sokarak mültecilere doğrudan gıda desteğine başlama kararı almış, esirlerin serbest bırakılması için SADR Hükümetine çağrı yapılarak MINURSO'nun görev süresi 2003'e kadar uzatılmıştır (UN Security Council Resolution 1478). Kararın ardından BM Güvenlik Konseyi Batı Sahra sorunu için inisiyatifi tam olarak ele almıştır. Bu tarihten itibaren BM 2003'te 1463, 2004'te de 1469 sayılı iki karar daha almış, Baker'dan detaylı bir rapor istemiştir. Baker, 23 Mayıs 2003'te raporla birlikte nihai çözüm amaçlı ikinci bir plan daha sunmuştur. "*Baker II Planı*" olarak anılan bu plana göre anılan tarihe kadar hazırlanan GRS Listeleri üzerinden üç yıl için bir geçici yönetim oluşturulacak, bu yönetim de görev süresi içinde Fas'a özerklik üzerinden entegrasyon ya da tam bağımsızlık için BM gözlemcilerinin kontrolünde referandumu tamamlayacaktı (Ambrosso & Hilal, 2013:29). Fas planı doğrudan kabul ederken Polisario Cephesi bazı çekinceler koyarak uyacağını açıkladı. Güvenlik Konseyi aynı yılın 30 Mayıs tarihinde 1485 sayılı kararlar raporu ve planı onayladı. Takvimler 31 Temmuz'u gösterdiğinde BM Güvenlik Konseyi 1495 sayılı başka bir kararla Baker II Planı'nın bölge için en uygun çözüm önerisi olduğunu deklare ederek 31 Ocak 2004 tarihinde referandum yapılmasını kabul etti. Söz konusu kararda ayrıca insani yardımın mahiyetini ve miktarını genişleteceği de deklare edilmişti.

Batı Sahra sorununun çözümü için mutlu sona çok yaklaşılmıştı. Ancak Baker II Planı da çeşitli sorunlar yüzünden yürürlüğe girememiştir. Sorunun kaynağı ise bu kez Rabat yönetimidir. Neredeyse yüzyıldır bölgeyi kendi toprakları arasında gören Fas, planın geçiş düzenlemelerine ve olası bir bağımsızlık seçeneğine karşı çıkarak 23 Nisan 2004'te "kırmızı çizgilerinin" aşıldığı iddiasıyla plandan vazgeçtiğini açıkladı (Permanent Mission of Kingdom of Morocco, 2004). Rabat'ın plandan çekildiğini açıklaması, BM gündemini de karıştırmıştı. Yaklaşık bir hafta içinde toplanan BM Güvenlik Konseyi 29 Nisan'da 1541 sayılı karar alarak Fas hükümetini uyardı. Ancak Fas'ın bu kararı değişmeyecekti. Fas'ın politika değişikliği yüzünden yaklaşık on yıldır bölgede mekik diplomasisi yapan

Baker ise, 11 Haziran'da Batı Sahra Özel Elçiliğinden ayrılma kararı almıştır (Theofilopoulou, 2006:13).

Baker'in görevden ayrılmasından itibaren yerine geçici olarak MINURSO yetkilisi Alvarado De Soto atandı. De Soto görevdeyken BM Güvenlik Konseyi 28 Nisan 2005'te 1598 sayılı bir kararla Batı Sahra sorununun siyaseten çözümü üzerinde hassasiyetle duracağını yineleyerek taraflara antlaşmalara uymak için bir kere daha çağrıda bulunmuştur. Güvenlik Konseyi'nin çağrısı neredeyse bölgede başlayan *İkinci İntifada Hareketi (Mayıs İntifadası)*'yle aynı günlere denk gelmiştir. 21 Mayıs tarihinde Laayoune'da başlayan gösteriler Batı Sahra'da Smarra ve Dhakla kentlerine yayılmış; Fas'ın Kazablanka, Fes ve Marakeş kentlerine kadar genişlemiştir (SSI, 2013:64). Oldukça kanlı geçen Mayıs İntifadası, 14 Aralık tarihinde sona erdiğinde yüzlerce insan yaralanmış, 14 Sahralı siyasetçi çeşitli cezalara çarptırılmıştır. İkinci intifada eylemleri mücadeleyi uluslararası kamuoyuna getirmesi bakımından önemlidir. Ayrıca gösteriler sürerken BM Güvenlik Konseyi Hollanda BM Daimi Büyükelçisi Walsum'u atamıştır. Walsum'un 29 Temmuz tarihinde göreve gelir gelmez ilk işi, taraflar arasında iyi niyeti amaçlayan bir dizi mekik diplomasisi başlatmak olmuştur. Walsum'un bu niyeti kısa zamanda sonuç vermiş ve 18 Ağustos'ta Polisario Cephesi elinde tuttuğu 404 Fas'lı askeri serbest bırakmıştır. Cephenin iyi niyeti kısa zamanda etkisini göstermiş, 28 Ekim 2005'te Güvenlik Konseyi 1634 sayılı yeni bir kararla, referandumun 30 Nisan 2006'ya kadar yapılmasını istemiştir. Ne var ki BM'nin bu çağrısı Fas hükümeti tarafından bir kere daha sekteye uğratılmıştır. Nitekim Kral VI. Muhammed 6 Kasım tarihinde "*Yeşil Yürüyüş*"ün 30. Yıl Dönümü vesilesiyle bölgeyi hem ziyaret edeceğini hem de bölgede genişletilmiş bir özerklik için düzenleme yapılacağını duyurmuştur. Ancak Kral'ın bu açıklaması, çözüm umutlarının bir kere daha sönmesi anlamına gelmektedir. BM, bir kere daha devre dışı kalmış, taraflar kendi çözümlerini üretme yoluna gitmiştir. Her türlü itiraza rağmen Kral VI. Muhammed 20-25 Mart 2006'da ilk ziyaretini Laayoune'e gerçekleştirmiştir (Morina 2016:61). Ziyareti sırasında Kral kentte aşiret reisleri, kadınlar ve bölgenin diğer sivil toplum kuruluşlarının temsilcilerinden oluşan 140 kişilik *Kraliyet Sahra İşleri Danışma Konseyi (Royal Consultative Council of Saharan Affairs- CORCAS)*'ni toplayarak yeni özerklik planını açıklamıştı. Plana göre bölge "Sahra Özerk Bölgesi" olarak yeniden adlandırılacak, karşılıklı diyalog ve danışmaya dayalı olarak genişletilmiş bölgesel bir parlamentonun temelleri atılacaktı (Morina, 2016:62). Ayrıca bölgenin şartlarının iyileştirilmesi için bir dizi ekonomik ve insani reformlar başlatılacağı da ilan edilmişti. Yapılan ziyaretin ardından 28 Nisan tarihinde Güvenlik Konseyi, 1675 sayılı kararında tarafları bir kere daha uzlaşmaya ve uluslararası antlaşmalara uymaya çağırarak, parçalanmış ailelerin birleştirilmesi, başta istismar ve görevi kötüye kullanmaların engellenmesi, rüşvetle mücadelenin yapılması ve bölgedeki eğitim imkânlarının genişletilmesi gibi konularda uyarıda bulundu. İlaveten bölgede 31 Ekim 2006 tarihine kadar referandumun yapılması da tavsiye edilmişti. Güvenlik Konseyi, bu uyarısını 31 Ekim'de 1720 sayılı kararla bir kere daha

yineledi. Ne var ki Fas, Güvenlik Konseyi'nin bu iki kararına da itiraz etmiş ve Polisario Cephesi lehine düzenlendiği iddialarıyla süreci yeniden askıya almış ve Aralık ayında da CORCAS'tan bölgenin Fas topraklarına bağlanması yönünde karar çıkartmıştır.

Batı Sahra sorununda 2007 yılının Nisan ayı içinde Polisario ve Fas hükümeti ayrı ayrı BM'e çözüm önerilerini sundular (Souaré, 2007:1-6). Polisario sunduğu önerisinde, Baker Planı dâhilinde bölgede bağımsızlık, entegrasyon ve özerklikten oluşan bir referandum sürecini kabul ettiğini belirtiyordu. Fas ise bölgenin federal bir ilişki üzerinden doğrudan kendisine bağlanması teklifini sunmuştu. Oldukça detaylı bir plan sunan Fas, özetle kendi egemenliğinde genişletilmiş bir federal yapıyı kabul edebileceğini belirtmiştir (Arief, 2012). Her iki tarafın önerileri üzerine Güvenlik Konseyi 30 Nisan tarihinde 1754 sayılı kararlar tarafları bir kere daha ön şart olmaksızın görüşmelere davet etti. Taraflar 18-19 Haziran tarihlerinde New York Manhasset'de bir araya geldiler. Manhasset Görüşmeleri aralıklarla 16-18 Mart 2008'e kadar devam etse de bir sonuca ulaşamamıştır. Özerklik, federalizm ve bağımsızlık tartışmaları içinde sıkışan görüşmeler sonunda 21 Ağustos 2008'de Özel Temsilci Peter van Walsum da görevini bıraktığını açıklamıştır. (Arief, 2012).

Çözümün bir kere daha askıya alınmasının ardından 7 Ocak 2009'da Batı Sahra Özel Temsilciliğine bu kez Christopher Ross atanmıştı. Ross'un da ilk işi bölge ülkeleri de dâhil geniş bir müzakere alanının yaratılması için bir dizi diplomatik gezi düzenlemektir. Böylece taraflara nihai çözüm için baskı kurmuş olacaktır. Nitekim Ross'un bu atağı Güvenlik Konseyince de desteklenmiş 1871 sayılı kararında bunu açıkça takdir etmiştir. Ne var ki bölgede çözümsüzlük süreci tarafların ön şartları yüzünden devam etmiştir. Her iki taraf da bir şekilde Güvenlik Konseyi kararlarının uygulanmasına engel olmuş, bölgede ne bir nüfus sayımı ne de referandum yapılabilmektedir. Nitekim bu durum Güvenlik Konseyi'nin 30 Nisan 2010 tarihli 1920 sayılı kararında da açıkça dile getirilmiştir. Hatta söz konusu kararda BM, biri Dürnstein (Avusturya), diğeri Westchester County (ABD) olmak üzere tarafları ikili müzakerelere davet bile etmiştir. Ne var ki tarafların ön koşullarında ısrar ederek daveti kabul etmedikleri görülmektedir. Buradan anlaşılacak şey tarafların kesin çözüm için açık bir niyet taşımadıklarıdır. Bir yandan çabalar devam ederken, diğeri yandan çatışmalar azalsa da, bu kez taktik değiştirerek, kitle gösterilerine dönüşmüş ve insan hakları ihlalleri devam etmiştir.

Taraflar 8-9 Mart 2011 tarihinde Malta'da gayri resmi olarak bir kere daha buluştular (Independet, 2011). Ancak görüşmelerde yine ilerleme sağlanamamıştır. Güvenlik Konseyi, 27 Nisan'da 1979 sayılı bir karar daha yayınlamaya tarafları yine uzlaşmaya çağırdı. Konsey çağrılarını 2017'ye kadar üç karar, üç rapor, üç mektup yayınlamaya sürekli yinelemiştir (UN Security Council, 2017). Yapılan bütün çağrılarda BM, tarafları uzlaşmaya, hak ihlallerine duyarlı olmaya, ön koşulsuz olarak müzakere ve görüşmelere katılmaya çağırmıştır. Yapılan bütün çağrılara rağmen Batı Sahra sorunu halen nihai bir noktaya ulaşamamıştır. Bunun

sebebiyse bölgede yıllarca biriken şiddet ve düşmanlık duyguları ile tarafların inatçı tutumlarıdır. Fas bölgenin genişletilmiş özerklik veya federalizm çerçevesinde kendisine bağlı tarihi bir coğrafya olduğunu iddia etmektedir. Polisario Cephesi ise tam bağımsızlık niyetiyle soruna yaklaşmaktadır. Fas'ın entegrasyon seçeneğinin de referandum konusu yapılmasını kabul etmektedir. Buna karşın Rabat yönetimi, referanduma sadece entegrasyon seçeneği üzerinden gidebileceğini savunmakta, diğer seçenekleri doğrudan ret etmektedir. Bu nedenle bölge fiilen ikiye bölünmüştür ve biri Laayoune, diğeri de Lahlou olmak üzere iki başkente sahiptir. Polisario Cephesinin kurduğu Sahra Arap Demokratik Cumhuriyeti ise halen 46 ülke tarafından *de facto* ya da *de jure* olarak tanınmaktadır.

POLISARIO CEPHESİNDE İDEOLOJİ VE ÖRGÜTLENME

Asıl adı İspanyolca'da *Frente Popular de Liberación de Sagüía el Hamra y Río de Oro* olan ve dilimize "Sakiye el-Hamra ve Río de Oro- Halk Kurtuluş Cephesi" olarak çevrilebilen, ancak dünyada en bilinen adıyla *POLISARIO Cephesi* olarak anılan örgüt, 29 Nisan 1973'te Mustafa Seyid tarafından Moritanya sınırları içinde bulunan Zouerate kentinde tasarlanmış ve 10 Mayıs 1973'te kurulmuştur. Örgütün varlığı Sahravi olarak tanımlanan Batı Sahra yerlilerine dayanır. Kökleriye altmışlı yılların sonlarında İspanyol işgaline karşı kurulan *Sahra Özgürlük Hareketi* veya bilinen adıyla *Tahrir Hareketi (MIS-Harakat Tahrir Saqia al-Hamra wa Wadi al-Dahab* içinde bulmak mümkündür. Önceleri İspanyol sömürgeciliğine karşı direnmek amacıyla kurulan örgüt, İspanya'nın bölgeden tamamen çekilmesiyle bu kez Fas ve Moritanya işgaline karşı mücadeleye başlamıştır. Moritanya'nın aradan çıkmasıyla, 1991 yılına kadar Fas'la doğrudan ve yoğun çatışmalar içine giren örgüt, bu tarihten itibaren aktif saldırılarına ara verdiğini ve yalnızca meşru savunma yapacağını ilan ederek Rabat hükümetiyle BM ve uluslararası kamuoyunun desteği çerçevesinde barış görüşmeleri yürütmektedir (SSI, 2013:173).

Polisario Cephesi'nin fikirselsel temeli esasen Muhammed Sidi İbrahim Bassiri önderliğinde kurulan Tahrir Hareketi'ne dayanır⁴. Bassiri'nin amacı, barışçıl yollardan İspanyol işgalini sona erdirmek ve bütün kabileleri birleştirilerek bölgenin kendi kaderini tayin hakkını elde etmektir. Bu noktada Bassiri'nin Gandhi'nin Hindistan'daki mücadelesini örnek aldığını ileri sürmek yanlış olmaz. Bu amaçla Bassiri, 17 Haziran 1970'de Laayoune'a bağlı Zemla Kentinde Gandhi benzeri bir intifada hareketini başlatmıştı. Ancak bu hareket İspanyollar tarafından çok kanlı bir şekilde bastırıldı. Bassiri ve hareketin liderleri arasında görülen 12 kişi öldürüldü veya hapse atıldılar (Besenyö, 2009:65). Olaydan kısa süre sonra da

⁴ Bu hareketin literatürdeki resmi adı "The Movement for the Liberation of Sagüía el Hamra and Wadi el Dhahab (Saqiye el Hamra ve Vadi az Zeheb-Özgürlük Hareketi)" olarak bilinmektedir.

Bassiri'nin hapiste öldürüldüğü ortaya çıktı. Böylece bölgedeki ilk barışçıl özgürlük girişimi başlamadan bitmiş oluyordu. Geleneksel göçebe kültürüyle yoğrulmuş, İslami değerlere dayalı bir hareket olan Tahrir, nihai noktada tam bağımsızlık kavramına dayansa da buna ulaşacak yol ve yöntemlerden yoksundur. Üstelik hareket, örgütlü bir yapıya da sahip değildir. Dar bir kadroyla, sadece gösteriler yaparak kamuoyunun dikkatini çekmeye çalışmış, bu yüzden tam anlamıyla başarılı olamamıştır. Nitekim geçen altı yıllık zaman, bağımsızlık hareketinin ayakları yere basan bir ideolojiye, gerekirse silahlı bir mücadeleye dönüşecek örgütlü bir yapıya ihtiyaç duyulduğunu açıkça göstermiştir (Stephan & Mundy, 2006:4).

İşte Polisario Cephesi bu ihtiyacı karşılamak için doğmuştur. Cephenin ideolojik temelleriye kurulduğu yıllarda değil, aksine gelişen zaman içinde şartların etkisiyle biçimlenmiştir. Bu nedenle örgütü ideolojik açıdan herhangi bir kategori içinde sınıflamak oldukça güçtür. Fikirsiz olarak Tahrir Hareketine dayanan, öncelikle kendisini bölgenin bağımsızlığına aday ve halkıyla bütünleşen bir “cephe” olarak tanımlamış, bütün eğilimleri ve toplum kesimlerini içinde barındıran bir siyasi hareket olduğunu ilan etmiştir. Bu nedenle de kuruluş aşamasında herhangi bir parti programına yer verilmemiştir (Zunes, 1987:37). Cephenin böyle bir yol tercih etmesinin iki temel nedeni bulunmaktadır. Bunlardan ilki mücadelenin tam ve kesin bir başarıya ulaştırılması arzudur. Polisario'nun kurucuları ideolojik açıdan dağınık ve kararsız bir toplumu, asgari müştereklerde birleştirmenin en garantili yolunu “Cephe” adı altında birleştirmenin daha kolay olduğuna inanmışlardır. Bir diğer deyişle “Cephe” çatı görevi görmüştür. İkincisi ise mücadelenin başladığı dönemin şartları ve bölgenin Kıtadaki konumudur. Nitekim Cephenin kurucuları yetmişli yıllarda Afrika'da ve Arap dünyasında yükselen milliyetçilik ve bağımsızlık söylemlerinin daha çok üçüncü dünyacılık üzerinden kurgulandığını görmekteydiler. Üçüncü dünya yaklaşımlarının sorunlarını ve sıkıntılarını da bilmekteydiler. Ne var ki dönemin şartları içinde bu yöntemi kestirip atmaları mümkün değildi. Zira o yıllarda üçüncü dünyacılık üzerinden yürütülmeyen bir mücadelenin ne kendi toplumunda, ne Arap dünyasında ne de Afrika coğrafyasında desteklenmeyeceğini biliyorlardı. Dahası başta Kaddafi gibi dönemin güçlü bir liderini yanına çekmek ve (belki de en önemlisi) Sovyetler Birliği'nin de desteğini almak gerekiyordu King, 2006:79). İşte bu nedenlerle Polisario esnek, değişen koşullara kolayca uyum sağlayabilen ama yüksek sesle vurgulanmayan bir politik üslubu tercih etmiştir. Gerçekten de mücadelenin bütününe bakıldığında bu yaklaşımın isabet derecesi kendisini kolayca göstermektedir. Bu yaklaşım özellikle Cephenin 26-30 Ağustos 1976'da düzenlenen Üçüncü Genel Kongresinin ardından ilan edilen SADC'nin kuruluş deklarasyonunda açıkça görülebilmektedir (Western Sahara Sahara Occidental,2018). Buna göre SADC kendisini Arap milliyetçiliğine dayalı, demokratik ve ilerici bir sendikalizme bağlı, özgür, bağımsız ve egemen bir devlet olarak tanımlamıştır (Zunes & Mundy, 2010:116). *Arap milliyetçiliğine* yapılan vurgu bölgenin bir Arap toprağı olduğu ve Sahrâvî halkının da esasen Araplardan

meydana geldiği iddiasıdır. Ancak bu vurgunun, etnik bir kökene yapılan bir atıftan çok, dış politikaya yönelik pragmatik gerekçelerden ve toplumsal kültürde kavrama yüklenen anlamlardan kaynaklanır. Fas'ın da kendisini Arap dünyasında konumlandırmasından hareketle sorunu Arap dünyası içine sokmak, Polisario için avantajlı bir stratejidir. İlaveten Arap kimliği Afrika sömürgeciliğinin getirdiği travmatik etkinin de önüne geçmektedir. “Siyah” olmak, geçmişten kalan bir alışkanlıkla toplumsal statü içinde aşağı bir tabakalarda yer almak anlamına gelmektedir. Dolayısıyla daha üst bir toplumsal statü için Arap kimliği psikolojik güven sağlamaktadır (Munene, 2010:179). Kuruluş belgesinde Cephenin Üçüncü Dünya Sosyalizmi söylemine vurgusu belli belirsiz kalmıştır. Kongre üyeleri İslami ve Arap milliyetçiliğine dayalı kavramları daha fazla tercih etmişlerdir. Hatta çoğu zaman Cephne, kendisinin Marksist bir örgüt olmadığını, aksine bölgenin yerel halklarına dayandığını ve piyasa ekonomisini açıkça benimsediğini deklare etmekten kaçınmamıştır. Bununla birlikte halen Cephenin kurulduğu yıllardan günümüze Sosyalist Enternasyonalin etkin bir üyesi olduğu, varlığını sürdüren sosyalist organizasyonlara temsilciler gönderdiği de unutulmamalıdır (Sahara Press Service, 2017).

Polisario Cephesi'nin bir başka ideolojik söylemi ise sömürgecilik karşıtlığı ve antiemperyalist tutumudur. Fransız sömürgesi altında kalan komşularının deneyimlerinden ve politik gelişmelerinden derinden etkilenen Hareket, İspanyol egemenliğinin kalıcı hale getirilmesi için dayatılan idari ve politik kurumları farklı bir jeopolitik içinde değerlendirmiştir. Eğitim, insan hakları ve temel özgürlükler gibi temel sorunlara yönelmekle birlikte, milliyetçi, tam bağımsızlığa ısrarla vurgu yapan anti sömürgeci bir söylem geliştirmiştir (Omar, 2008:45). Polisario'nun antiemperyalist ve anti sömürgeci duruşunun şifrelerini Bassiri'nin söylemlerinde aramak mümkündür. Bassiri uzun yıllar Fas, Mısır ve Suriye'de çeşitli düzeylerde eğitim görmüş, dönemin şartlarında dünyayı tanımış bir gazetecidir. Bu ülkelerde kazandığı entelektüel birikimini, liderliğini yaptığı hareketin içeriğine yansıtmayı başarabilmiştir. Nitekim kendisinin tutuklanmasından sonra fikirleri ülkede giderek yaygınlaşmıştır. Ancak başlattığı hareketin tabanının henüz böyle bir sürece hazır olmadığını da eklemek gerekir. Büyük oranda kırsal kesimde yaşayan ve sosyo kültürel açıdan geri bırakılmış bir toplum içinde hareketin örgütlü bir şekilde başarıya ulaşması mümkün olmamıştır. İşte Polisario Cephesi temelinde böyle bir fikir ortamının üzerine inşa edilmiştir (Munene, 2010:183). Bu yönüyle hareket, Fas ve Moritanya'nın aksine modern ve reformcu bir yönde gelişme göstermiştir.

Kurulduğu ilk günden bu yana Polisario Cephesi'nin söylemlerinin temelinde “*self determinasyon*” ilkesi yatar. Bu ilke Moritanya ve Fas irredentizmi de dâhil köklü bir Pan-Arabizm karşıtlığına dayalı bir söylemi içermektedir (Tucker, 2009). Bununla birlikte bu ilke gerçekte özel bir “*Sahrâvî milliyetçiliğine*” vurgu yapmaktadır. Sahrâvî milliyetçiliğinin temelinde aile ve aşiret yatar. Aile ve aşiretler Sahrâvî üst kimliğinin çekirdekleridir. Sahrâvî üst

kimliği ise Arap ve Afrikalı kimliğiyle örtüşen kodlara sahiptir. Kısaca “Mağriplilik” olarak tanımlanan bu üçüncü kimlik de doğrudan Müslüman dünyasının bir parçası olmaya tekabül etmektedir (Heya, 2013:33-34). Etnik bir kimlik olarak Sahrâvî milliyetçiliğinin kültürel ve politik derinliği bulunmaktadır. Bu derinlik Polisario Hareketini Afrika’nın genelindeki sömürge karşıtı mücadelelerin bütününden ayırmaktadır. Dolayısıyla Sahrâvî milliyetçiliği modern Afrika milliyetçiliğinin söylemlerinin dışında kalmıştır (Heya, 2013:44).

Söylemlerin çıkış noktası farklı olsa da Sahrâvî toplumunun geleneksel Afrika kültüründen ayrı kalması düşünülemez. Modern bir ulus devletin kurulması için Cephenin karşısındaki en büyük engel geri kalmışlık dışında toplumun ekseriyetinin kırsal kesimde yaşaması ve henüz kentli ve modern bir ulus bilincine ulaşamamasıdır. Polisario’nun bu engelleri aşmak için “Söylem, Uluslararası Tanınma ve Teşkilatlanma” olmak üzere üç temel stratejiyi hayata geçirmiştir. *Söylem stratejisi* verilen mücadelenin Sahrâvî halkına benimsetilmesi ya da aktarılması için kullanılacak temel argümanlardan meydana gelmektedir. Bu argümanlar ise kısaca tam bağımsızlık, (önce İspanya, ardından yerini Fas’ın aldığı) ortak düşman, on yıllara uzanan mülteci kültürü ve bu kültürden beslenmiş ortak kader etrafında yürütülen kutsal savaştır (Martin, 2005:568-569). *Tanınma stratejisi*, verilen mücadelenin uluslararası arenaya aktarılması ve böylece muhataplarını uluslararası alanda sıkıştırmayı ifade eder. Mücadelenin başlangıcından günümüze kadar geçen sürede Polisario Cephesi, büyük küçük ayırmaksızın başta her türlü organizasyona üye olmak için yoğun bir çaba içindedir. Nitekim bu organizasyonlar arasında Afrika Birliği (AfB), Sosyalist Enternasyonal, Dünya Ticaret Birliği Federasyonu (WFTU) gibi üst düzey yapılara da üye olmayı başarmıştır. İlaveten dünyada devlet düzeyinde tanınabilmek için güçlü bir diplomasi de yürütmektedir. Hâlihazırda Libya, Suriye, Yemen, İran, Moritanya ve Mali tarafından resmen tanınmış olup; aralarında Kolombiya, Uruguay, Vietnam, Küba gibi ülkelerin yer aldığı yaklaşık 12 ülke başkentinde büyükelçilik açılmış durumdadır. Polisario’nun üçüncü stratejisini oluşturan *Teşkilatlanma*, ise Cephenin siyasal ve askeri açıdan örgütlenmesini ifade etmektedir. Aynı zamanda diğer stratejilerin beyni sayılan teşkilatlanma, Polisario’nun üzerinde en yoğun olarak durduğu bir aşamadır. Cephenin teşkilat merkezi bugün Cezayir’deki Tinduff Mülteci Kampı’dır. Siyasal teşkilatlanmanın en üst aşaması SADC olmasına karşın, Polisario Cephesi varlığını sürdürmektedir. Kendisini devletin kurucusu ve asli unsuru olarak gören Polisario, siyasal temsil bakımından başka oluşumlara da izin vermemektedir. Nitekim bu durum, bütün anayasalarda da açıkça belirtilmiş ve Cephe temsil yeteneği olan ve bütün vatandaşların üye olmak zorun olduğu tek siyasal kurum olarak tanımlanmıştır. Böylece ortaya bir çeşit devlet partisi çıkmıştır. Batı Sahra’da yer alan bütün kabileler hem SADC’nin doğrudan vatandaşı hem de Cephe’nin doğal üyesidir. Öz yönetim ilkesine göre kurulan her iki siyasal otorite de Tinduff’ta yaşayan mültecilerin geldikleri taşraya göre temsil edilmesi esasına dayanır (Farah, 2012:33). Her yetişkin mülteci Polisario’nun doğal üyesi olup, görevli olduğu

alanla ilgili olarak bir komite içinde faaliyet göstermektedir. Her yerel komitenin kendine verilen görevleri dışında eğitim, sağlık, gıda ve adalet konularında da ilave yükümlülüğü bulunmaktadır. Komiteler cinsiyet eşitliği esasına göre faaliyet yürütmektedirler. SADC'nin parlamentosunda pozitif ayrımcılığa tabi tutulan kadınlar en az %25 oranda temsil edilirken, komitelerinde de özellikle sağlık ve eğitim alanlarında hayli etkin olmaları sağlanmıştır (Lakhal, 2012:50).

Cephenin bir başka önemli teşkilatıysa *Sahrâvî Kurtuluş Ordusu (SKO-SPLA)*'dur. Aynı zamanda SADC'nin silahlı kuvvetleri olarak da tanımlanan SKO, hâlihazırda 3000 ile 6000 kişilik bir kara gücü olarak anayasalarda yerini almıştır (Miller,2014:22). Cephenin diğer alanlarda faaliyet gösteren toplumsal örgütleri de bulunmaktadır. Söz konusu örgütler arasında gençlik kolunu temsil eden *Sahrâvî Gençlik Örgütü (UJSARIO)*, her türlü düzeyde öğrencilerden meydana gelen *Sahrâvî Öğrenci Birliği (UESARIO)* ve kadınlar kolunu temsil eden *Sahrâvî Ulusal Kadınlar Birliği (UNMS)* öne çıkmaktadır. Bu yapılar bir yandan ulus inşacı roller üstlenirken, diğer yandan da uluslararası kuruluşlara temsilciler yollayarak mücadelenin yurt dışında tanınmasını sağlamaktadırlar.

BATI SAHRA'DA BİR DEVLET İNŞASI: SAHRA ARAP DEMOKRATİK CUMHURİYETİ

Batı Sahra'nın bağımsızlık mücadelesi içinde Sahra Arap Demokratik Cumhuriyeti (SADC), 14 Kasım 1975 yılında kurulmuştur. Esasen SADC'nin kuruluşu bir tercihten çok zorunluluk olarak kabul edilmelidir. Daha önceden de belirtildiği üzere yetmişli yılların başında İspanyollar aniden bölgeden çekilme kararı aldılar. Bu durum Polisario açısından bir başarı olarak görülmekle birlikte, bir başka siyasi krizin başlaması anlamını da ifade etmekteydi. Çünkü Moritanya ve Fas, İspanyol işgalinin hemen ardından ortaya çıkan siyasi boşluğu doldurmak üzere devreye girmişlerdi. Bu yeni gelişme, aslında bölgenin bir kere daha başka güçler tarafından paylaşılması anlamına gelmekteydi ve nihai bağımsızlığı sonsuza kadar ortadan kaldıracak daha tehlikeli bir süreç başlatmıştı. İşte SADC, bağımsızlığın tehlikeye atılmasını önlemek ve coğrafyanın bölünmesini engellemek amacıyla ilan edilmiştir.

Ne var ki SADC'nin ilanı, beraberinde pek çok sorunu da getirmiştir. Bu sorunlar içinde belki de en önemlileri kurulacak *devletin merkezi (yani başkenti)*, ikincisi *hukuk düzeni*, üçüncüsü ise *teşkilat yapısıdır*. Bağımsızlık bildirgesinde ve 1982 Anayasasında devletin ilk merkezi Laâyoune olarak ilan edilmekle birlikte, 1991 yılında yapılan ateşkese dayanarak Polisario kontrolündeki Bir Lehlou'ya taşınmıştır. Başkent, 27 Şubat 2008 yılında bir kere daha değiştirilmiş, Tifariti'ye taşınmıştır. Tifariti, bugün hem Polisario'nun ana karargâhı hem de devletin geçici başkenti olarak kabul edilmektedir. Ancak ilan edilen devlet, fiilen Tinduff Mülteci Kampından yönetilmektedir. SADC'nin Tifariti ve El-Aaiún dışında kalan diğer

büyük kentleriye Bir Lehlou, Zug, Dougaj, Agounit, ve Mijek'tir (World ebook library).

SADC'nin kurulmasında ikinci temel sorun ise hukuk düzeninin kurulması ve yerleştirilmesi çabasıdır. Hiç kuşkusuz hukuk düzeni kurmak, meşruiyet arayışından taviz veremeyen bütün bağımsızlık hareketleri için hem zorunlu, hem de zaman isteyen zahmetli bir uğraştır. Zira norm kurallarını yerleştirmek modern bir ulus devletine geçişin önemli bir göstergesidir. Bir devlet olarak SADC'nin kalıcı ve oturmuş bir anayasal sistem kurma arayışları kurulduğu ilk günden bu yana devam etmekte, beş yılda bir yeni bir anayasa kabul edilerek bu sorun aşmaya çalışılmaktadır. Anayasa konusunda SADC'nin sürekli bir arayış içinde olması, bağımsızlık sürecinin geçirdiği aşamalar ile dönemin siyasal şartlarından kaynaklanmaktadır. Soğuk Savaş yıllarında devletin ideolojisi Üçüncü Dünyacılık, Afrikacılık ve Arapçılık gibi kavramlara dayandırılırken, doksanlı yıllara doğru daha Batılı bir karaktere bürünmüştür. İki binli yıllardan günümüze devlet modern ve Batı değerlerine daha da yakınlaştığı söylenebilir. SADC'nin etkin ve kalıcı bir hukuk düzenini kurabilmek için ilk dayanağının 1976 *Bağımsızlık Deklarasyonu* olduğu açıktır. Ne var ki bu deklarasyon, hukuksal norm yaratmaktan daha çok bağımsızlık için yapılan siyasi bir irade beyanı olarak kabul edilmelidir. Bu bağlamda SADC değişen siyasi şartlara uygun olarak devlet erklerini sürekli yenileme ihtiyacı duymuş, ancak tam bağımsızlık talebinden asla ödün vermemiştir.

Anayasal bir hukuk düzeni kurma alanında atılan ilk önemli adım kuşkusuz 1982 Anayasasıdır. Toplamda 5 Bölüm ve 33 maddeden meydana gelen 1982 Anayasası, kendisinden sonra her dört yılda bir yapılan anayasalara da temel oluşturmaktadır. Aynı zamanda SADC'nin en kısa anayasası olma özelliğini taşıyan bu anayasa, pek çok ilkleri içinde barındırmaktadır. Nitekim Anayasaya göre SADC, Sahrâvî halkının kendi kaderini tayin edebilmek amacıyla bağımsızlık mücadelesinin bir sonucu olarak kurulan bir devlet olarak tanımlanmıştır. İlâveten Sahrâvî halkının Arap, Afrikalı ve Müslüman bir kimliğe sahip olduğu vurgulanmakta; Arap ulusu başta olmak üzere tüm halkların birliğine, Afrika'nın siyasal bütünlüğüne hizmet eden; uluslararası dayanışmayı karşılıklı saygı ilişkileri içinde yürütmeyi gözetken, adil bir dünya düzeni için kendisini hizmete adanmış bir devletin kurulduğu dile getirilmektedir. SADC'nin Afrikalı, Arap ve Müslüman kimliği oldukça anlamlıdır. Afrikalı kimliği esasen Bağımsızlık Deklarasyonunda ifade edilen üçüncü dünyacılık ve Afrika sosyalizmine üstü kapalı olarak vurgu yapmaktadır. Devletin Arap ve Müslüman kimliğiyse resmi din, resmi dil ve milli bayrak ile güçlendirilerek bağımsızlık meselesini doğrudan Ortadoğu politikalarının içine sokmaktadır.

1982 Anayasası devletin erklerinin belirlenmesi bakımından da önemli bir düzenlemedir. Modern ve Batı tipi bir devlet olduğunu göstermek amacıyla yasama erki olarak "*Sahrâvî Ulusal Konseyi*" kurulmuştur. Devletin yürütme erkiiyse "*Devrim Komuta Konseyi*"dir. Konsey, egemenliğin kullanılmasından,

vatana ihanet nedeniyle yargılamaya kadar çok geniş bir yetkiyi elinde tutmaktadır. Cephenin Genel Sekreteriye aynı zamanda hem yürütmenin başı olarak (Cumhurbaşkanı) kabul edilmiştir. Cumhurbaşkanı görevlerini doğrudan atadığı Başbakan ve Bakanlardan oluşan bir Hükümet aracılığıyla yerine getirmiştir. Bakanlara yardımcı olmak amacıyla Devlet Sekreterlerinin de bulunduğu Hükümetin başlıca görevi, devletin genel politikaları yürütmek, Cephe Genel Kongresi tarafından hazırlanan programları gözetmek ve genel bütçeyi hazırlamaktır. Anayasada dikkati çeken bir başka husus ise Polisario Cephesi'nin askeri kanadıdır. Anayasada devletin yargı erkine görevler ayrılığına göre teşkilatlanmış bağımsız mahkemelerden meydana gelmektedir. Buna göre Yargı Konseyi, Mahkemeler ve Devlet Güvenlik Mahkemeleri devletin yargı erkini oluşturan kurumlardır. İlaveten 1982 Anayasası, Devlet Güvenlik Mahkemelerini Devrim Komuta Konseyi'ne bağlayarak özel bir mahkeme statüsüne sokmuştur. 1982 Anayasasında dikkat çeken başka bir husus ise Polisario Cephesinin devletin kurucusu ve tek yasal temsilcisi olarak tanımlanmasıdır. Cephenin askeri kanadı olan "*Sahrâvî Ulusal Halk Ordusu (SUHO-ELPS)*" aynı zamanda devletin silahlı kuvvetlerini oluşturmaktadır. Modern bir devletin ilk adımlarının atıldığı anayasa ayrıca sosyal adaletçilik, temel hak ve özgürlükler, eşit vatandaşlık gibi konuları da hüküm altına almıştır.

SADC'nin devlet kurma sürecinde kabul ettiği ikinci anayasa ise 19 Haziran 1991'de kabul edilen "*1991 Anayasası*"dır. Bir önceki anayasadan geniş ve daha radikal düzenlemelerin bulunduğu bu anayasa, 8 Ana Bölüm içinde 97 ve Geçici Hükümler Bölümü içinde 6 Madde olmak üzere toplamda 103 maddeden meydana gelmiştir. Soğuk Savaş sonrasının etkilerinin hissedildiği anayasa bağımsızlık mücadelesini öne çıkarmakla birlikte sosyalizm vurgusu yerine ekonomik ve sosyal kalkınmaya odaklı, demokratik ve sosyal bir cumhuriyet vurgulanmıştır. Devlete yapılan bu vurgu hukukun üstünlüğüne duyulan inanç ile güçlendirilmiştir. Devletin başkentinin ilk defa ve açıkça El-Aaiún olarak belirtildiği Anayasa, aynı zamanda ülke topraklarının idari taksimatını da yaparak "Wilayas" ve "Dairas" teşkilatları biçiminde ayırmıştır. Biçimsel açıdan ele alındığında 1991 Anayasasının modern ve Batı tipi bir devlet kurgusunu geleneksel ve İslami usullerle harmanlayarak yerleştirmeyi amaçladığı görülmektedir. Erklar ayrımı çerçevesince Yasama, *Parlamento* olarak adlandırılan ve dört yılda bir Wilayas'lardan nüfusa göre seçilen temsilcilerden meydana gelen meclis tarafından yürütülecektir. Parlamento bir yandan kendisine verilen Yasama yetkilerini kullanırken; diğer yandan da Yürütmeyi denetleme yetkisini de elinde tutmaktadır. Yürütme Erkiyse *Cumhurbaşkanı* ve *Hükümet* olmak üzere ikili bir yapıdan meydana getirilmiştir. *Cumhurbaşkanı* hem devletin başı hem de Cephe'nin Genel Sekreteridir. Cephe Genel Kongresi tarafından üç yıllığına ve en fazla iki dönem için seçilmesi esasa bağlanmış ve görevleri sayma yoluyla belirtilmiştir. Yürütmenin diğer kanadını oluşturan *Hükümet* ise Cumhurbaşkanı, Başbakan ve Bakanlardan meydana gelmiştir. Anayasaya göre Yasama ile Yürütme arasındaki ilişkilerde karşılıklı denge esastır. Parlamento Hükümet çalışmalarını güvenoyu

yöntemiyle denetlerken, Cumhurbaşkanına ise Parlamento'yu feshetme ve seçimleri yenileme yetkisi tanınmıştır. Anayasaya göre Yargı erkine *Yüksek Mahkeme*, *Temyiz Mahkemesi*, *Devlet Savcısı* ve *alt mahkemelerden* oluşan ve hâkimlerinin anayasal güvence altına alındığı bir yapıdan meydana gelmektedir. Erklar arasındaki ilişkilerin sağlıklı olarak yürütülmesi amacıyla 1991 Anayasası *Anayasa Konseyi* adı altında özel bir teşkilatın kurulmasını öngörmüştür. Seçimlerin düzenli olarak yapılması ve kanunların anayasaya uygunluğunu denetleyen bu Konsey, herhangi bir görev almamış, dört yıllık süreyle görev yapacaktır. Polisario Cephesi'nin anayasal statüsü sivil ve askeri kanadıyla birlikte korunmuştur.

SADC'nin Anayasacılık alanındaki üçüncü deneyimi ise 26 Ağustos 1995 tarihinde kabul edilen "1995 Anayasası"dır. Cephenin 9. Genel Kongresi'nde kabul edilen bu Anayasa genel olarak bir öncekinin devamı olmakla birlikte devleti yine İslami esaslardan ilham alınan demokratik ve sosyal bir cumhuriyet olarak tanımlanmaktadır. Toplamda 7 bölüm ve 120 maddeden meydana gelen 1995 Anayasası özgürlük, demokrasi ve birlik sloganını açıkça deklare ederken; güçler ayrılığına saygı duyan, cumhuriyetçi bir cumhurbaşkanlığı sistemini kabul etmiştir. Temel hak ve özgürlükleri ile devletin sosyal ve ekonomik görevlerini garanti altına alan ve kişi ödevlerini açıkça tanımlayan Anayasa, Arapçayı resmi dil olarak kabul etmekte; aileyi toplumun temel birimi olarak görmekte, ahlak ve din kurallarını bir kere daha vurgulamaktadır.

Öncekinden farklı olarak Yasama organının adı *Sahrâvî Ulusal Konseyi* olarak başlıklandırılmıştır. Wilayas'lardan 18 aylığına seçilen ve 101 üyeli Konseyin görev ve yetkileri sayma yoluyla belirtilmiştir. Yürütme erkini *Cumhurbaşkanı* ve *Hükümet* olmak üzere düalist bir anlayışla yürütülmesi alışkanlığı devam etmektedir. Cephe Genel Sekreterinin Cumhurbaşkanı olarak görevlendirilmesi esası yine korunmuştur. Bununla birlikte Anayasa, Cumhurbaşkanına Hükümet üyelerinin tamamı yerine sadece Başbakanı ataması ve Bakanların Başbakan tarafından belirlenip, Cumhurbaşkanı onayına sunulması esasını getirmiştir. Bir önceki anayasada Cumhurbaşkanına verilen yetkiler ve görev süresi aynen korunmuştur. Yürütmenin icracı kanadı olan Hükümet'in görev ve yetkilerindeyse önemli değişiklikler yapılmıştır. Buna göre Cumhurbaşkanı Hükümet üyesi olmaktan çıkarılmış; Başbakan ve Bakanlardan oluşan bir yapıya dönüştürülmüştür. 1995 Anayasası Yasama-Yürütme dengesinde de bazı değişiklikler yapmıştır. Buna göre hükümetin düşürülmesini zorlaştırmak amacıyla 2/3 çoğunluk ilkesi getirilmiş, Cumhurbaşkanının parlamento'yu feshetme yetkisi hükümetin üç defa kurulamaması gibi temel bir gerekçeyle sınırlandırılmıştır. Ayrıca Cumhurbaşkanı ve Hükümet üyelerine parlamentoda oy hakkı olmaksızın konuşma yapma yetkisi de verilmiştir. Anayasanın Yargı erki üzerine belirlediği hükümlerde de bazı değişiklikler gözlemlenmektedir. Yargının bağımsızlığı aynen korunurken, yargı sisteminin başı olarak *Yüksek Mahkeme* kabul edilmiştir. Yüksek Mahkemenin başının Adalet Bakanının önerisi ve Cumhurbaşkanının atamasıyla göreve getirilmesi hükme bağlanmıştır. Önceki anayasada kurulan *Anayasa Konseyi*'nin bu anayasada da aynen korunduğu belirlenmiştir.

SADC'nin dördüncü anayasal deneyimi Cephinin 10. Büyük Kongresi sonucunda 4 Eylül 1999'da kabul ettiği 1999 Anayasası'dır. 1999 Anayasası toplamda 12 Bölüm ve 133 maddeden meydana gelmiştir. 1999 Anayasası kendisinden öncekilerden farklılıklar göstermektedir. Bu bağlamda ilk göze çarpan özelliğin Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi ile Afrika İnsan Hakları Bildirgesi'ne doğrudan vurgu yapmasıdır. İlk defa bu anayasayla temel hak ve özgürlükler sadece kendisiyle değil, aynı zamanda uluslararası normlarda garanti altına alınmıştır. Bağımsızlık sonrasında demokratik bir topluma geçişin garantisini veren anayasa modern bir ulus devlete de güçlü vurgu yapmaktadır. Ailenin toplumun en temel birimi olarak görülmesi, İslamiyet'in temel hukuk normlarına kaynaklık edeceği esası aynen korunurken; devlet yine Afrika ve Arap uluslar dünyasının bir parçası olarak tanımlanmıştır. Halk egemenliği kavramına sıklıkla vurgu yapan Anayasa, devleti halk, demokrasi ve birlik olmak üzere üç ana slogan altında tanımlayarak, ulusların kendi kaderlerini tayin hakkını hüküm altına almıştır. 1999 Anayasası'nda belirlenen bir başka yeni düzenlemeye yerel yönetimler alanındadır. "Baladiat (Bölge Yönetimi)" adı altında yeni bir yerel yönetim birimi bu anayasayla taşra teşkilatı içine sokulmuş ve taşra örgütlerine mal edinme hakkı tanınmıştır. Anayasaya göre devletin görev ve sorumluluklarında da gözle görülür bir artış bulunmaktadır. Buna göre temel hak ve özgürlükleri korumanın yanı sıra salgınlarla mücadele, kadınlara pozitif ayrımcılık ve şehit ailelerine destek gibi alanlarda görev ve sorumluluk üstlenmiştir. İlâveten ilköğretim zorunlu ve parasız hale getirilmiştir. Yine anayasaya göre bağımsızlık sonrasında piyasa serbestisi ve girişim özgürlüğüne geçilmesi de vaad edilmiştir.

1999 Anayasası erkler ayrımı konusunda önceliği Yürütmeye vermiştir. İki kanattan oluşması öngörülen Yürütme erki içinde Cumhurbaşkanı ifadesi yerine *Devlet Başkanı* tanımı tercih edilirken, Cephe Genel Sekreterinin aynı zamanda Devlet Başkanı olarak görev yapması anlayışı tekrarlanmıştır. Önceki anayasada verilen görev ve yetkilerin aynen korunduğu bu anayasa içinde Devlet Başkanının özellikle Başbakanı yetki devrinde bulunmasına izin verilmemiştir. Yürütmenin icracı kanadını oluşturan *Hükümet* ise yine Başbakan ve Bakanlardan oluşan ve Devlet Başkanına karşı sorumlu olan üyelerden meydana gelmiştir. Hükümetin niteliklerinin, bakanlıkların örgütlenmesinin yasayla düzenleneceği hükmüyle birlikte, hükümet üyelerine Devlet Başkanı önünde yemin etme zorunluluğu da getirilen yeniliklerden birisidir. Anayasaya göre Yasama erki *Sahrâvi Ulusal Konsey* eliyle yerine getirilir. Yasama erkinin görev ve sorumlulukları ile çalışma esasları ve üyelerinin belirlenmesi süreçleri köklü biçimde değiştirilmiştir. Bu bağlamda en çok radikal değişikliğin Yasama erki üzerinde olduğunu ileri sürmek yanlış olmaz. Üye sayısının 51'e indirilmiş, görev süresiyle 18 ayla sınırlandırılmıştır. Konsey üyelerinin üst üste en fazla iki defa seçilebileceği hükme bağlanırken, üçüncü defa seçilebilmek için en az bir dönem bekleme kuralı getirilmiştir. Parlamento'nun yasama yapabileceği konular sayma yoluyla açık ve detaylı biçimde belirlenmiş ve kanun teklifi için azami 10 milletvekili şartı getirilmiştir. Hükümetin denetlenmesi usullerinin açıkça tanımlandığı anayasada

hükümet üyelerine sözlü ve yazılı soru sorma yetkisi tanınmıştır. 1999 Anayasası, Yargı erkinde de önemli değişikliklere gitmiştir. Buna göre mahkemelerin yapı ve işlevlerinin kanunlarla belirlenmesi hükme bağlanmıştır. Yüksek Mahkeme Yargı erkinin en üst makamı olarak yerini korurken, *Adalet Konseyi* uygulamasına geçilmiştir. Polisario Cephesi'nin anayasal konumu aynen korunmuş, her 18 ayda bir yerel siyasi konferanslar yapılması hükme bağlanmıştır. Böylece Cephenin faaliyetleri anayasal düzende genişletilmiştir. Nihayet Anayasanın getirdiği son yeni düzenlemeye *Milli Bayramlar* hükmüdür. SADC'nin ilanı, Şehitler Günü, Polisario Cephesi'nin kuruluşu gibi önemli günler anayasa da ifade edilmiştir. Bu hükümden Anayasanın ısrarla ulusal devlet anlayışına vurgu yaptığı söylenebilir.

SADC'nin son anayasal deneyimi⁵ ise Cephe'nin 14. Büyük Kongresi sonrasında 20 Aralık 2015 tarihinde kabul ettiği ve halen yürürlükte olan 2015 Anayasası'dır. Toplamda 5 Bölüm ve 147 maddeden meydana gelen Anayasa halk egemenliği kavramını korumakla birlikte, Sahrâvî toplumunu Arap, Afrikalı ve Müslüman kimlik çerçevesinde tanımlamaktadır. Özgürlük, demokrasi ve birlik sloganını kabul eden Anayasa, Baladiat, Wilayat ve Dawair olmak üzere üçlü bir taşra idaresini hükme bağlamıştır. Anayasa, kendisinden önceki anayasada yer alan temel hak ve özgürlükler ile dış politikadaki temel politika usullerini tekrarlamıştır. Anayasaya göre SADC sosyal bir devlettir. Bu amaçla devletin görevleri artırılarak genişletilmiştir. Devletin görevleri genişlerken anayasa vatandaşlara da sadakat, kamu hizmetlerine katılım, vergi ve askerlik gibi ödevler yüklemiştir. Yine anayasa devletin bağımsızlıktan sonra piyasa ekonomisine ve çoğulcu demokratik düzene geçeceğini hükme bağlamıştır.

Anayasaya göre Yürütme erkinin başı *Cumhurbaşkanı*'dır. Cumhurbaşkanının Genel Kongre tarafından doğrudan ve gizli oyla seçilmesi hükme bağlanmış; böylece Cephe Genel Sekreterinin Cumhurbaşkanı olması uygulamasına son verilmiştir. Devletin ve Hükümetin başı olarak Cumhurbaşkanının görev ve yetkileri sayma yoluyla belirtilmiştir. Bu bağlamda Cumhurbaşkanının görev ve yetkilerini Yasama, Yürütme ve Yargı erkleriyle ilgili görevler ile dış politikaya yönelik görevler olarak ayırmak mümkündür. Yürütmenin icracı kanadını oluşturan *Hükümet* üyeleri Başbakan ve Bakanlardan oluşmaktadır. 2015 Anayasası bir önceki anayasada hükme bağlanan Hükümet sistemini, görev ve yetkilerini olduğu gibi benimsemiştir. Yasama erki olan *Sahrâvî Ulusal Konseyi*'nde köklü değişikliklere gidildiği görülmektedir. Bu bağlamda yapılan ilk düzenleme Konseyin görev süresi ve üye sayısı hakkındadır. Buna göre parlamentonun görev süresi Cephe Büyük Kongresinin yapıldığı dört

⁵ Esasen 2015 Anayasası altıncı anayasadır. Polisario Cephesi 31 Ekim 2003 tarihindeki 11. Büyük Kongresinde 2003 Anayasasını yürürlüğe soktuğunu ilan etmiştir. Bununla birlikte 2003 Anayasası incelendiğinde 1999 Anayasasının aynen kabul edildiği görülmektedir. Bu nedenle 2003 Anayasası ayrıca incelemeye alınmamıştır. 2003 Anayasasının Arapça tam metni için ayrıca bkz. <https://web.archive.org/web/20071031153046/http://www.rasd-state.ws/constitucion.htm> (Erişim Tarihi: 23.08.2018)

yıla çıkarılmış, üye sayısı ise 53 olarak belirlenmiştir. Seçilme şartlarının da ilk defa açıkça düzenlendiği Anayasada seçimlerden sonraki ilk toplantının başkanı olarak Cumhurbaşkanı işaret edilmiştir. Yedek üyelik sistemi getirilerek, milletvekilliğinin boşalması halinde en fazla oy alan diğer adayın, kalan görevi tamamlaması gerekmektedir. Anayasaya göre Konseyin görev ve yetkileri sayma yoluyla belirtilmiştir. 2015 Anayasası'na göre Yargı erkinin yapısı ve faaliyetleri olduğu gibi korumuştur. Bununla birlikte mahkemelerin Anayasa, Temyiz ve Asliye Mahkemelerinden meydana getirilmesi ve en tepede *Yüksek Adalet Konseyi*'nin yer alması hükme bağlanmıştır. 2015 Anayasası'nın hükme bağladığı son kurumsal yapı da *Anayasa Konseyi*'dir. Konseyin yapısı ve görevleri sayma yoluyla belirlenmiştir. Son olarak Anayasa, milli bayramlar ve özel günlere ilave olarak dini bayramları da eklemiştir.

SONUÇ YERİNE: BATI SAHRA'NIN GELECEĞİ

Batı Sahra jeopolitik konumu, yer altı ve yer üstü kaynakları bakımından tarih boyunca Afrika'nın en çok göze batan merkezlerinden birisi olmuştur. Daha Antik çağlarda Fenikelilerin deniz üslerini kurmaya başladıkları bölge 15. yüzyıldan itibaren önce Batı'nın; 20. yüzyılda da bizzat Afrikalı ulus devletlerin nüfuz paylaşımına sahne olmuştur. Buna karşın Batı Sahra halkı yüzlerce yıl kendini savunarak, tam bağımsızlık mücadelesini hem Batılı hem de Afrikalı sömürgecilere karşı sürekli diri tutabilmiştir. Yetmişli yılların başından itibaren Polisario Cephesi ile örgütlü hale gelen bu mücadele, aynı yıllarda Sahra Arap Demokratik Cumhuriyeti (SADC)'nin kurulmasıyla kurumsal bir yapıya ulaştırılmıştır.

Ne var ki Polisario Cephesi ve kurduğu SADC'ni, sadece bağımsızlık için kurulan yapılar olarak tanımlamak eksik bir yaklaşımdır. Kuşkusuz mücadeleyi ulusal bir harekete dönüştüren ve bölgede yaşayan aşiretleri birleştiren Polisario Cephesi'dir. SADC ise Batı sömürgeciliğinin sona ermesinin ardından bölgenin Moritanya ve Fas gibi komşuları tarafından paylaşılmasını önlemeye yönelik stratejik bir hamle çerçevesinde ilan edilen bir yapıdır. Bu hamle, bir yandan mücadeleyi nihai bağımsızlığa kavuşturacak devlet hedefine erkenden ulaştırmayı sağlamış; diğer yandan da Sahrâvî toplumuna ulus olmanın kapılarını aralamıştır. Dahası yürütülen mücadele SADC vasıtasıyla uluslararası kamuoyunda kolayca duyurulabilmiş, bölgenin tek siyasi muhatabının Sahrâvî toplumu olduğunu gösterebilmiştir. Nitekim SADC, hâlihazırda BM üyesi olmamakla birlikte kırktan fazla devlet tarafından tanınan, Afrika Birliği gibi uluslararası kuruluşlara doğrudan üye olan ilginç bir siyasal otorite örneği olarak karşımızda durmaktadır.

SADC'nin bağımsızlık mücadelesindeki bu başarısı sadece bir devlet olarak kurulmasıyla sınırlı değildir. Aynı zamanda SADC modern ve Batı tipi bir devlet olarak hem Kıtada hem de Müslüman dünyasında özel bir yere sahiptir. Nitekim bu özelliği yürürlüğe giren anayasalarında da belirgin biçimde

gözlenmektedir. Her ne kadar 1976 Bağımsızlık Deklarasyonu'nda Üçüncü Dünyacılık ve Afrikacılık gibi kavramlar öne çıkarılsa da bunun dönemin uluslararası şartlarından kaynaklandığını söylemek mümkündür. Hangi şartlarda bulunursa bulunsun SADC, günümüze kadar geçen zamanda hem teşkilat hem de işleyiş yönünden giderek Batı tipi modern bir devlet olma yolunda çok önemli mesafeler almıştır. Özellikle 2015 Anayasası bu niyetle yapılan düzenlemelerin en çarpıcı örneğini vermektedir. Nitekim mevcut anayasayla Cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesi uygulamasına geçilmiş; Cephe Genel Sekreterinin Cumhurbaşkanı olarak görevlendirilmesi yöntemine son verilmiştir. Böylece Cephe ile devlet arasındaki organik ilişkinin önüne geçilmek istenmiştir. Benzer niyet parlamento seçimlerinde ve hükümet uygulamalarında da görülmektedir.

Ne var ki yeni sistemin işleyişi söz konusu olduğunda SADC'nin modern bir demokrasiye ulaşmaktan henüz uzak olduğu da belirtilmelidir. Modern bir demokrasinin en önemli koşullarından birisi olan çoğulculuk ve katılımcılık kavramı Batı Sahra için henüz uzak bir noktadadır. Zira Polisario Cephesi hem işlevsel hem de hukuksal olarak ülkenin tek anayasal temsilcisidir. Bir başka deyişle Cephe dışında Batı Sahra toplumu içinde siyasal açıdan temsil yeteneğine sahip başka bir oluşuma izin verilmemektedir. Bu durum uluslararası kamuoyunda çoğulculuğu ve katılımcılığı engellemesi bakımından eleştirilmektedir.

Polisario'nun Sahrâvî toplumu içindeki siyasal ağırlığı ulus kurma ve bağımsızlık mücadelesinin başarıyla yürütülmesinde önemli avantajlar sağlarken, mücadelenin geleceği açısından bir başka eleştirinin de kaynağını teşkil etmektedir. Kendisini bağımsızlık mücadelesinin önderi ve SADC'nin kurucu unsuru olarak gören Cephe, zaman zaman dış politikada doğrudan inisiyatif almaktadır. Bu inisiyatifin boyutuysa uluslararası alanda bazı ülkeler ve organizasyonlarla kurulan ilişkilerde SADC Hükümetlerinden bağımsız hareket etmesidir. Bu durum sıklıkla Fas tarafından kullanılmakta ve uluslararası kamuoyunda eleştirilere neden olmaktadır. Nitekim bu konuda en son polemik 2018'in Mayıs ayında yaşanmıştır. Fas, Polisario'nun İran Hizbullahından askeri ve teknik yardım aldığı ileri sürerek, İran'la diplomatik ilişkileri kestğini açıklamıştır (AlJazeera, 2018). Her iki taraf da bu ilişkiyi açıkça yalanlasa da Cephe'nin geçmişte de benzeri suçlamalarla karşı karşıya kaldığı göz önüne alındığında bağımsızlık mücadelesine büyük ölçüde zarar vermektedir.

Batı Sahra sorununun geleceğinde ve nihai çözümünde belirtilmesi gereken bir başka husus ise uluslararası kamuoyunun konuya yaklaşımıdır. İspanyol işgalinden bu yana bölge neredeyse iki yüzyıldır ağır bir savaş ve siyasi kriz coğrafyası olarak anılmaktadır. Dolayısıyla iç politikada olduğu kadar dış politikada da bu durum artık kanıksanmış ve bir "*parati ad statum discriminis*"⁶

⁶ Krizin kanıksanması durumu.

haline dönüşmüştür. İşte bu vaziyet Batı Sahra sorununun çözümünde en büyük engellerden birisini teşkil etmektedir. Artık bölgede taraflar belli olmuştur ve deyim yerindeyse taşlar yerine oturmuştur. Dolayısıyla krizin çözülmesi yakın zamanda mümkün görünmemektedir. Batı Sahra'nın böyle bir kriz ortamı içinde bulunması, bölgeyle ilgilenen tarafların aralarındaki çıkar çatışmalarından kaynaklanmaktadır. Fas Polisario Cephesi'ni kökten dinci ve radikal bir terör örgütü olarak görmekte ve SADC'ni tanımamaktadır. İlaveten bölgeyi kendi doğal siyasi ve kültürel uzantısının bir parçası olarak görmektedir ve ancak federasyon ya da özerklik koşulları içinde kesin çözüme razı olacağını deklare etmektedir. Fas'ın önerisi aynı zamanda stratejik müttefiki olan ABD ve İngiltere tarafından açıkça desteklenmektedir. AB ise konuya ticari ilişkiler çerçevesinden bakmakta ve sorunun çözümünde BM kararlarının geçerli olmasını önermektedir. Bununla birlikte zaman zaman Fas'tan yana tavır aldıkları da görülmüştür. Dünyanın diğer önemli güçlerinden sayılan Rusya, Fas'ı muhatap alırken, Çin ve Japonya gibi ülkeler bölgeye karşı son derece ilgisizdir. SADC'ni destekleyen ülkeler ise daha çok Kıta ülkeleri ve Latin dünyasıdır. Tinduf Mülteci Kampı'nın bulunduğu Cezayir, sorunu Fas ile bölgesel rekabet ekseninde ele aldığından Polisario Cephesi ve SADC Hükümetinin en büyük destekçisidir. Benzer şekilde Güney Afrika coğrafyasında yer alan ülkelerin de SADC'ni tanıyıp, doğrudan diplomatik ilişkiler kurdukları görülmektedir. Demek oluyor ki uluslararası denklemin bu denli karmaşık olduğu bölgede SADC, Fas ve Cezayir çözümün en önemli muhatapları arasındadır.

Müslüman dünyası açısından Batı Sahra sorunu oldukça karmaşık bir durumdadır. Suriye dışında Arap Ligi ülkelerinin özellikle de Suudi Arabistan'ın Fas'tan yana tavır koyduğu açıktır. Bölgeyi Fas'ın bir parçası olarak gören Arap Ligine karşı İran, SADC'nden yana tavır koymuş ve ülkeyi resmen tanımıştır. Türkiye ise Batı Sahra sorununa mesafeli bakmaktadır. SADC ile doğrudan diplomatik ilişkiler kurmaktan kaçınan Türkiye, sorunun karşılıklı güven ve anlayışla çözülmesini istemektedir.

Batı Sahra sorununun karmaşık ve çözümsüz kalmasının bir başka nedeni de bölgenin doğal kaynaklarıdır. Deniz kaynaklarının yanı sıra ülkede işletilen zengin fosfat yatakları dünyanın dikkatini bölgeye çekmekle birlikte, nihai çözümün üretilmesinde belirleyici olamamaktadır. Zira bölge, özel temsilci Baker'ın da dediği gibi "bir Kuveyt değildir" (Shelley, 2004: 199). Bu nedenle de hiçbir uluslararası barış gücünün bölgeye yerleşmesi de mümkün gözükmemektedir. Elbette ki Baker'ın bu söylemi bölgenin petrol, doğalgaz, elmas veya altın gibi zengin rezervlere sahip olmadığı imasını taşımaktadır. Üstelik bu ima, Batı Dünyasının Batı Sahra'ya nereden baktığının ve mevcut çözümsüzlüğün uzunca bir süre daha devam edeceğinin de özel bir mesajıdır. Dünyanın pek çok yerinde olduğu gibi Batı Sahra coğrafyasında da çözümün büyük ölçüde enerji kaynaklarına angaje olduğu açıktır. Nitekim son yıllarda bölgede doğalgaz ve petrol arama çalışmaları başlatılmış, ancak henüz sonuçlandırılmamıştır. Sonuç

olarak petrol ve doğal gaz gibi zengin kaynakların belirleyiciliği dışında bölgenin geleceğinin uzunca bir süre daha mevcut haliyle devam edeceği ortadadır.

KAYNAKÇA

Aljezeera (2018). Morocco accuses Algeria of supporting Iran in Western Sahara feud. <https://www.aljazeera.com/news/2018/05/morocco-accuses-algeria-supporting-iran-western-sahara-feud-180513073052685.html> (Erişim Tarihi: 10.06.2018).

Ambrosso, G. & Hilal, Y. (2013). *Bridge over troubled desert: A review of the UNHCR Confidence Building Measures Programme in the Western Sahara Territory and in the refugee camps near Tindouf*. Geneva: UN High Commissioner For Refugees Policy Development And Evaluation Service (PDES).

Arief, A. (2012). *Western Sahara*. CRS Report for Congress RS20962 7-5700, Washington, USA.

Besenyö, J. (2009). *Western Sahara*. Hungaria: Poblikon Publishers.

Besenyö, J. (2010a). Western-Sahara under the Spanish Empire. *AARMS*, 9 (2), (195-215).

Besenyö, J. (2010b). Sahrâvî refugees in Algeria. *AARMS*, 9 (1), 67-78.

Brecher, M. & Wilkenfeld, J. (1997). *A study of crisis*. USA: Michigan University Press.

CIA. The World Factbook Africa: The Western Sahara. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/wi.html> (Erişim Tarihi: 07.03.2017).

Dunmire, B. R. (2009). North Africa, *Understanding Africa: A geographic approach*. A.Richmond, Krakowka ve Laurel J. Hummel (Ed.), içinde (ss.1-19). US: Military Academy, West Point, New York.

Duman, S. (2012). Berlin Kongresi. 38. *ICANAS Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi (10-15 Eylül 2007) Tarih ve Medeniyetler Tarihi, Cilt:III, Bildirileri* içinde (ss.1183-1190), Ankara: Ankara Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.

Farah, R. (2012). Knowledge in the service of the cause: Education and the Sahrâvî struggle for self-determination. *Refuge: Canada's Journal on Refugees*, 27 (2), 30-42.

Harris, G. (1994). *Organization of African Unity*. Vol.7, UK: Clio Press.

Heya, Y. (2013). *Political opinion and national identity: Dilemma of the Sahrâvî ethnic unity after 38 years of diaspora*. (Unpublished Master's Thesis). Social Sciences and Education University of Tromsø, The Faculty of Humanities, Norway.

IBP (2013). *Western Sahara Business Law Handbook*. Vol:1, USA: International Business Publications.

Independent, (05.03.2011). Malta to host meeting on disputed Western Sahara territory. <http://www.independent.com.mt/articles/2011-03-05/news/malta-to-host-meeting-on-disputed-western-sahara-territory-288712/> (Erişim Tarihi: 02.12.2017).

International Court of Justice, (1975). *Western Sahara Advisory Report*. (16.10.1975). <https://www.icj-cij.org/files/case-related/61/061-19751016-ADV-01-08-EN.pdf>, (Erişim Tarihi: 11.12.2017).

King, S. J. (2006). The emergence and politics of the Polisario Front. *Perspectives on Western Sahara*, içinde (ss.71-91), Anouar Boukhars and Jacques Roussellier(Ed), UK: Rowman-Littlefield Press.

Lakhal, M. (2012). An independent Western Sahara State is the solution. *Capitalism Nature Socialism*, 23 (24), 40-51.

Lamiri, A. A. (2014). *Development of the peace process in the Western Sahara Conflict*. (Unpublished Master Thesis). U.S. Army Command and General Staff College, Faculty of the Military Art and Sciences, USA.

La Porte, P. (2016). Humanitarian assistance during the Rif War (Morocco, 1921–6): The International Committee of the Red Cross and an unfortunate affair. *Historical Research*, 89 (243), 113-135.

Lipski, J.M. (2001). *The Spanish of Equatorial Guinea: Research on La Hispanidad's best-kept secret*. <http://www.personal.psu.edu/jml34/eg.pdf> (Erişim Tarihi: 11.12.2016).

Martin, P.S. (2005). Nationalism, identity and citizenship in the Western Sahara. *The Journal of African Studies*, 10 (3-4), 565-592.

Miller, L. G. (2014). *The Polisario Front and the World: Leveraging international support for Sahrâvî self-determination*. Report for Master of Arts, The University of Texas at Austin, Faculty of the Graduate School (May 2014). USA.

Miller, S. G. (2013). *A history of Modern Morocco*. USA, Cambridge University Press.

Morina, F. I. (2016). *Moroccan foreign policy under Mohammed VI 1999-2016*. USA, Routledge Press.

Mundy, J. (2010). Algeria and the Western Sahara dispute. *The Maghreb Center Journal, Spring/Summer*, (1), 1-14.

Munene, M. (2010). Multiple colonialism in Western Sahara. *Journal of Language, Technology & Entrepreneurship in Africa*, 2 (2), 178-195.

Olsson, C. (2006). The Western Sahara conflict – Chronology. *The Western Sahara conflict the role of natural resources in decolonization*. içinde (ss.5-9). Claes Olsson (Ed.), Sweden: Nordiska Afrikainstitutet, (Current African Issues, No:33).

Omar, S. M. (2008). The right of self-determination and the indigenous people of Western Sahara. *Cambridge Review of International Affairs*, 21 (1), 44-45.

Pennel, C. E. R. (1979). *A critical investigation of the opposition of The Rifi Confederation led by Muramm Bin Abd Al-Karim Al-Khattabi to Spanish colonial expansion in Northern Morocco 1920-1925 and its political and social background*. (Unpublished Doctorate Thesis). University of Leeds, Department of Semitic Studies, UK.

Permanent Mission of Kingdom of Morocco, (2004). <http://www.mission-maroc.ch/en/pages/253.html> (Erişim Tarihi: 15.01.2017).

SADC 1982 Anayasası. http://www.usc.es/export9/sites/webinstitucional/gl/institutos/ceso/descargas/Constitution-RASD_1982_fr.pdf (Erişim Tarihi: 22.08.2017).

SADC 1991 Anayasası. <https://engconstitution.files.wordpress.com/2013/04/constitucion-politica-de-la-rasd-1991.pdf> (Erişim Tarihi:22.08.2018).

SADC 1995 Anayasası. <http://citizenshiprightsafrika.org/1995-constitution-de-la-rasd/> (Erişim Tarihi:22.08.2018).

SADC 1999 Anayasası. <http://www.arso.org/03-const.99.htm> (Erişim Tarihi:11.12.2016).

SADC 2015 Anayasası. http://www.usc.es/export9/sites/webinstitucional/gl/institutos/ceso/descargas/RASD_Constitution-of-SADR-2015_en.pdf (Erişim Tarihi:23.08.2018).

Sahara Press Service (2017). Polisario Front becomes consultative member of Socialist International Association. (04.03.2017). <https://www.spsrasd.info/news/en/articles/2017/03/04/7511.html> (Erişim Tarihi:05.04.2017).

Seligmann, A. L (1982). The Western Sahara: A decolonization dilemma. *18th Session Senior Seminar in Foreign Policy, Department of State, USA*. <https://nautilus.org/wp-content/uploads/2012/09/767-Albert-L.-Selig-mann.pdf> (Erişim Tarihi:11.02.2017).

Shelley, T. (2004). End game in the Western Sahara. USA: Zedbooks Inc.

Smith JR, M. A. A. (1977). Sovereignty over unoccupied territories-The Western Sahara decision, case western reserve. *Journal of International Law*, 9 (1), 135-159.

SSI- Strategic Studies Institute (2013). *War and Insurgency in the Western Sahara*. Staff Researcher. <http://ssi.armywarcollege.edu/pdffiles/pub1152.pdf> (Erişim Tarihi:.20.03.2018).

Souare, I. K. (2007). Western Sahara: Is there light at the end of the tunnel?. Institute For Security Studies, Paper 155, (1-6).

Stephan M. J. & Mundy, J. (2006). A battlefield transformed: From guerilla resistance to mass nonviolent struggle in The Western Sahara. *Journal of Military and Strategic Studies, Spring*, 8 (3), 1-32.

The American Journal of International Law (1912). Treaty between France and Spain concerning Morocco. *The American Journal of International Law*, 6 (2), Supplement: Official Documents (IV), (116-120).

Theofilopoulou, A. (2006). *The United Nations and Western Sahara a never-ending affair, United States Institute of Peace Special Report*. (July), <https://www.usip.org/sites/default/files/sr166.pdf> (Erişim Tarihi:10.02.2017).

Tucker, L. (2009). *Remember the Western Sahara? Conflict, irredentism, nationalism and international intervention*. <http://www.e-ir.info/2009/08/07/remember-the-western-sahara-conflict-irredentism-nationalism-and-international-intervention/> (Erişim Tarihi: 02.02.2017).

UN General Assembly (1965). *Resolution 2072 (XX)*. (16.12.1965). <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/218/35/IMG/NR021835.pdf?OpenElement> (Erişim Tarihi:20.03.2017).

UN, General Assembly (1974). *Resolution 3292 (XXIX)*. (13.12.1974). <https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/738/94/IMG/NR073894.pdf?OpenElement> (Erişim Tarihi: 20.03.2018).

UN, General Assembly (1990). *44th Plenary Meeting*. (20.11.1990). <http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r021.htm> (Erişim Tarihi:07.02.2018).

UN (1975). *Morocco, Mauritania and Spain declaration of principles on Western Sahara. Done at Madrid on 14 November 1975.* (14.11.1975). <https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%20988/volume-988-i-14450-english.pdf> (Erişim Tarihi:11.12.2017).

UN (2017). *Non-Self Governing Territories.* <http://www.un.org/en/decolonization/nonselvgovterritories.shtml> (Erişim Tarihi:07.02.2017).

UN Peacekeeping (2017). *Minurso fact sheet.* <https://peacekeeping.un.org/en/mission/minurso> (Erişim Tarihi:15.01.2017).

UN Security Council (1976). *Letter dated 26 February 1976 from the Permanent Representative of Spain,* <https://saharadoc.files.wordpress.com/2010/12/a-31-56-s-11997-26-february-1976-en.pdf> (Erişim Tarihi:12.12.2017).

UN Security Council (1991). *Resolution 690.* (20.04.1991). [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/690\(1991\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/690(1991)) (Erişim Tarihi:15.01.2017).

UN Security Council (2002). *Interim report of the Secretary-General on the situation concerning Western Sahara, S/2002/41.* (10.01.2002). http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2002/41 (Erişim Tarihi:15.01.2017).

UN Security Council (2002). *Report for Secretary General on the Situation concerning Western Sahara S/2002/178.* (19.02.2002). http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/2002/178 (Erişim Tarihi:15.02.2017).

UN Security Council (2002). *Report for Secretary General on the Situation concerning Western Sahara, S/2002/467.* (19.04.2002). <http://www.refworld.org/docid/3cc91bd8a.html>, (Erişim Tarihi:15.02.2017).

UN Security Council (2002). *Resolution 1478.* (30.07.2002). [http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1429\(2002\)](http://www.un.org/en/ga/search/view_doc.asp?symbol=S/RES/1429(2002)) (Erişim Tarihi:15.02.2017).

UN Security Council (2017). *UN Documents for Western Sahara.* <http://www.securitycouncilreport.org/un-documents/western-sahara/> (Erişim Tarihi: 28.02.2017).

UN Treaty Collection. *Morocco, Mauritania and Spain. Declaration of Principles on Western Sahara. Done at Madrid on 14 November 1975. No:14440.* <https://treaties.un.org/doc/publication/unts/volume%20988/volume-988-i-14450-english.pdf> (Erişim Tarihi: 11.12.2016).

Western Sahara Sahara Occidental (2018). Proclamation of the First Government of the Sahrawi Arab Democratic Republic (27.02.1976). <http://www.arso.org/03-1.htm> (Erişim Tarihi: 22.08.2018).

World ebook Library, Outline of The Sahrâvî Arab Democratic Republic. <http://www.worldbooklibrary.net/article/WHEBN0017688945/Outline%20of%20the%20Sahrâvî%20Arab%20Democratic%20Republic> (Erişim Tarihi: 28.06.2018)

Zunes, S. & Mundy, J. (2010). Western Sahara. Canada: Syracuse University Press.

Zunes, S. (1987). Nationalism and non-alignment: The non-ideology of the Polisario. *Africa Today*, 34 (3), (Special Issue: Western Sahara: Africa's Forgotten War), (33-46).